

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti

Natalija Pompe

DJEČJA ILUSTRACIJA

DIPLOMSKI RAD

Mentorica: dr. sc. Ana Barbarić, doc.

Zagreb, rujan 2014.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. ILUSTRACIJA	2
2.1. DEFINICIJA I ZNAČAJKE ILUSTRACIJE	2
2.2. RAZVOJ ILUSTRACIJE (KRATAK PREGLED)	3
2.3. DJEČJA ILUSTRACIJA	4
2.4. RAZVOJ DJEČJE ILUSTRACIJE	8
2.5. PRIMJERI SUVREMENIH ILUSTRACIJA	13
2.5.1. Pinokio	13
2.5.2. Mali princ	15
2.5.3. John Bauer	16
2.5.4. Marlenka Stupica	16
2.5.5. Jaime Zollars	18
3. ILUSTRACIJA U SVJETLU TEORIJE ČITANJA, RAZVOJNE PSIHLOGIJE I KNJIŽNIČARSTVA	19
3.1. VEZA ILUSTRACIJE I TEKSTA U SLIKOVNICI	19
3.2. ILUSTRACIJA U SLIKOVNICI	24
3.3. ULOGA ILUSTRACIJE U SLIKOVNICI	26
3.4. PODJELA SLIKOVNICA	29
3.5. DJEČJA ILUSTRACIJA U SVJETLU KNJIŽNIČARSTVA	32
4. HRVATSKA DJEČJA ILUSTRACIJA DO 1945. GODINE	34
5. HRVATSKA SUVREMENA ILUSTRACIJA	40
5.1. SVJETSKA PRIZNANJA ZA PODRUČJE DJEČJE ILUSTRACIJE UZ SUDJELOVANJE HRVATSKE	40
5.1.1. IBBY	40
5.1.2. Nagrada Hans Christian Andersen	40
5.1.3. Sajam dječje knjige u Bologni	40
5.1.4. BIB (Bijenale ilustracija Bratislava)	41
5.1.5. ALMA – Memorijalna nagrada Astrid Lindgren	42
5.1.6. Hrvatski biennale ilustracije	42
5.2. HRVATSKA ILUSTRACIJA U SVJETLU HRVATSKIH NAGRADA ZA DJEČJU KNJIŽEVNOST	43
5.2.1. Nagrada Grigor Vitez	43
5.2.2. Nagrada Ivana Brlić-Mažuranić	46

5.2.3.	Nagrada Vilko Gliha Selan	47
5.2.4.	Nagrada Kiklop	48
5.2.5.	Nagrada Ovca u kutiji.....	48
6.	ZAKLJUČAK	50
	BIBLIOGRAFIJA.....	51

SADRŽAJ SLIKA

Slika 1.	Primjer klasične narativne ilustracije (Björn Berg, 1966.) u djelu Astrid Lindgren <i>Nya hyss av Emil i Lönneberga</i>	5
Slika 2.	Ilustracija Qyvinda Torsetera u 3D stilu s kombinacijom ilustracije i papirne skulpture u slikovnici Steina Erika Lundea <i>My father's Arms Are a Boat</i>	6
Slika 3.	<i>Secret of Kells</i> . Filmska ilustracija, kasnije i slikovnička, u izradi Cartoon Saloona.....	6
Slika 4.	Isto	7
Slika 5.	Manga slikovnica <i>Ponyo</i>	7
Slika 6.	Jan Amos Komenski: <i>Orbis Sensualium Pictus</i> (Syracuse, NY : C. W. Baardeen, 1887.)	8
Slika 7.	<i>The Peacock's Complaint</i> . Ilustracija iz djela <i>Baby's Own Aesop</i> koju je izrezbario i otisnuo Edmund Evans 1920.	10
Slika 8.	Ilustracija Kate Greenaway.....	10
Slika 9.	<i>Struwwelpeter</i> Heinricha Hoffmanna iz 1917.....	11
Slika 10.	Iz slikovnice <i>Max und Moritz</i> Wilhelma Buscha.....	12
Slika 11.	Ilustracija Vladimira Kirina (<i>Croatian Tales of Long Ago</i> , 1924.).....	12
Slika 12.	Isto	13
Slika 13.	Virtualna biblioteka u <i>Parco di Pinocchio</i> (Collodi).....	14
Slika 14.	Ilustracija Rob d' Aca (<i>Parco di Pinocchio</i>)	14
Slika 15.	Nekoliko izdanja Pinokija (<i>Parco di Pinocchio</i>).....	15
Slika 16.	Mali princ.....	15
Slika 17.	Ilustracija Johna Bauera (<i>You mean this magic herb</i>)	16
Slika 18.	Pinokio Marlenke Stupice	16
Slika 19.	Ilustracija Marlenke Stupice (<i>Sneguljčica</i>)	17
Slika 20.	<i>Moj dežnik je lahko balon</i> Ele Peroci. Ilustracija Marlenke Stupice	17
Slika 21.	Slikovnica Barbare Diamond Goldin: <i>Cakes and Miracles</i> . Ilustracija: Jaime Zollars	18
Slika 22.	Slikovnica Linde Glaser: <i>Not a Buzz to Be Found</i> . Ilustracija: Jaime Zollars.....	18
Slika 23.	Litografija Fransa Haackena u slikovno-glazbenoj priči Sergeja Prokofjeva <i>Peter und Wolf</i> iz 1958.	21
Slika 24.	Primjer dinamične koordinacije ilustracije i teksta. (Branica Crnčević: <i>Mrav dobra srca</i> , 1969. Ilustracija: Aleksandar Marks i Pavao Štalter)	22
Slika 25.	Primjer direktne veze slike i teksta u slikovnici Mala Alica (<i>The Nursery „Alice“</i>).....	23

Slika 26. Ilustracija iz autorske slikovnice <i>Veseli zemljopis</i> Zvonimira Baloga. Četvrti hrvatski biennale ilustracije.	24
Slika 27. Poznata slikopriča <i>Mirko i Marko</i> Antona Postružnika iz tridesetih godina 20. st.	25
Slika 28. Primjer komične ilustracije s elementima stripa. (Pernilla Stalfelt: <i>Knjiga o smrti</i>) ...	26
Slika 29. Iz slikovnice bez teksta <i>Maruška Potepuška</i> Marjana Amalietija.	28
Slika 30. Strip-ilustracija. <i>Borovnica</i> Darka Macana.	30
Slika 31. <i>De luxe</i> projekt „Neva“ Bulaja naklade.	31
Slika 32. Isječak iz slikovnice <i>Alisa u Zemlji čudesa</i> . Ilustracija s pop-up učinkom Zdenka Bašića.	32
Slika 33. Secesijska naslovna vinjeta Mencija Clementa Crnčića u časopisu <i>Smilje</i> , 1901. ...	34
Slika 34. Najstarija sačuvana slikovnica u Hrvatskoj.	35
Slika 35. Ilustracija iz prve slikovnice (samo) hrvatskih autora. <i>Dječja čitanka o zdravlju</i> , 1927.	36
Slika 36. <i>Čudnovati pijetao</i> . Bojanka s crno-bijelim ilustracijama Andrije Maurovića.	38
Slika 37. Slikovnica Slavka Ježića s ilustracijama Andrije Maurovića.	38
Slika 38. Slikovnica s prizorima iz Zagreba.	39
Slika 39. Slikovnica koju su tekstovno i likovno uredila djeca.	39
Slika 40. Svjetlan Junaković. Ilustracija iz <i>Poštarske bajke</i> (Annual 2002. Bologna fair. Fiction.)	41
Slika 41. Ilustracija Tomislava Torjanca. Treći hrvatski biennale ilustracije.	42
Slika 42. Ilustracija iz <i>Šume Striborove</i> Cvijete Job. Nagrada Grigor Vitez za ilustraciju 1967.	43
Slika 43. Cvijeta Job. Iz ilustrirane bajke „Toporko“ Ivane Brlić-Mažuranić.	44
Slika 44. Ilustracija Vilka Glihe Selana uz stihove za djecu Grigora Viteza.	44
Slika 45. Ilustracija Ede Kovačevića u slikovnici Dragutina Horkića <i>Dragocjene sestrice</i> . Nagrada Grigora Viteza za ilustraciju 1968.	45
Slika 46. Ilustracija Ivce Antolčića u <i>Petrici Kerempuhu</i> Hrvoja Hitreca. Nagrada Grigor Vitez 1980.	45
Slika 47. Ilustracija Marsele Hajdinjak Kreč u slikovnici <i>Vodenjak i stara kruška</i> Želimira Hercigonje. Nagrada Grigor Vitez 2005. Ilustracija s Prvog hrvatskog biennala 2006.	46
Slika 48. Ilustracija Mladena Veže u slikovnici autora Ljudevita Bauera <i>Tri medvjeda i gitara</i> . Nagrade Grigor Vitez i Ivana Brlić-Mažuranić 1990.	47
Slika 49. Slikovnica godine za 2012. godinu. Andrea Petrlik Huseinović: <i>Ljubav</i>	48
Slika 50. Dražen Jerabek. <i>Gorski duh</i> , 2006. Drugi hrvatski biennale ilustracije.	49

1. UVOD

Ilustracija je vrlo stara pojava, iako ne pod svojim sadašnjim nazivom. Također je teško razlučiti dječju ilustraciju od ostalih oblika ilustracije, obzirom da se pojam dječje književnosti, a time i dječje ilustracije javlja prilično kasno (potpuno jasno definiran je u 19. stoljeću). U ovom diplomskom radu neću se upuštati u nagađanje i proučavanje što se djeci moglo čitati, odnosno što su ona sama čitala, a time i gledala (ilustracije i drugi slikovni prikazi) kroz stoljeća, već ću se rukovoditi knjižnim i drugim izvorima te konkretnim podacima iz njih.

Razlučit ću pojam ilustracije od užeg pojma knjižne ilustracije. Prvo ću napraviti kratak okvirni pregled svega što se smatra ilustracijom, a potom ću prijeći na noviju tzv. knjižnu ilustraciju, odnosno „časopisnu“ ilustraciju, obzirom da su mnoge ilustracije (napose za djecu) počele izlaziti upravo unutar periodičkih publikacija, u nastavcima, i tek kasnije postale su knjižne ilustracije.

Prvim ilustracijama smatra se spiljsko slikarstvo. Ilustracije pratimo unutar papirusnih svitaka, potom u kodeksima. Razvojem tiska, ustanovljuju se (u nekim slučajevima osuvremenjuju) tehnike umnožavanja ilustracija, kao što su litografija, drvorezi, bakrorezi te na kraju nove i inovativne fotografske tehnike. U početku razvoja ilustracije kao fenomena namijenjenog brojnoj publici, a ne samo „šaćici izabranih“, ilustracija je umjetničke prirode, dok s vremenom postaje komercijalizirana. Među brojnim komercijalnim i trendovskim proizvodima potrebno je razlučiti kvalitetnu ilustraciju, pogotovo ako se radi o umjetničkoj tvorevini.

Nakon toga uslijedit će uvod u dječju ilustraciju općenito, odnosno značajke takve ilustracije, razvoj i prikaz određenih predstavnika-ilustratora. U istom duhu, posvetit ću se hrvatskoj ilustraciji i hrvatskim ilustratorima (u završnom poglavlju).

Također ću obuhvatiti fenomen dječje ilustracije u svjetlu teorije čitanja, razvojne psihologije i knjižničarstva, kako bih naglasila povezanost slike i teksta unutar slikovnice, odnosno ilustrirane dječje knjige. Važno je, također, odrediti razliku u načinu čitanja takvih djela iz perspektive odraslih čitatelja, te čitatelja kojima je takva knjiga namijenjena, dakle prvim i ranim čitateljima.

2. ILUSTRACIJA

2.1. DEFINICIJA I ZNAČAJKE ILUSTRACIJE

Ilustracija je vizualni medij, čija je osnovna značajka prijenos specifične informacije. Neodvojiva je od umjetnosti, odnosno oslanja se na tradicionalne vještine i tehnike vizualne umjetnosti. Često ima komercijalni kontekst, odnosno socijalni i ekonomski zahtjevi određuju formu i sadržaj. Prvenstvena funkcija ilustracije jest dopuna sadržaju¹, što se može vidjeti već u starim egipatskim svicima.²

Ilustracija je srodna dizajnu, a koji je star koliko i umjetnost sama. Kada se pojam kompozicije odnosi na slikanje i crtanje, govorimo o tzv. dizajnu rada. Distinkciju između dizajna i ilustracije, objašnjava Jeanette Collins naglašavajući da za razliku od slikanja, ilustracija obavlja posebnu funkciju: uvijek mora imati razlog za postojanje.³

Ilustracija se, uobičajeno, smatra komercijalnom umjetnošću. Ilustracija je tijekom vremena doživljavala mnoge promjene, posebno u novijoj povijesti. Najnovije promjene izazvane su pojavom digitalne tehnologije. Time se pojam ilustratora proširuje, on nije više samo ilustrator-pisac i ilustrator-dizajner. Ilustracija ima vrlo široku upotrebu, a ključne riječi vezane uz upotrebu jesu: dokumentacija, upućivanje i instrukcija, komentar, pričanje, uvjerenje, identitet. Ilustracijom se razvijaju stavovi, osjetila i intelekt te dobivaju informacije. Kreativne mogućnosti ilustracija neograničene su: nesputane stvarnošću, mašta slobodno kreira slike i dočarava atmosferu, mogu također šokirati čitatelja.⁴

Ilustrator može upotrebljavati tradicionalne tehnike (autografija)⁵ ili moderne digitalne. U današnje vrijeme, gotovo obavezno, ilustrator se (samo)promovira putem websitea. Dobar ilustrator spojiti će svoj prirodni dar tzv. vizualne inteligencije s kreativnošću i inovativnim korištenjem dizajna i izabranog koncepta u stvaranju. Ilustrator-umjetnik treba nadići zanatstvo⁶ i na putu ka umjetnosti širiti svoj nazor, obrazovanje i originalnost te promišljeno upotrebljavati vještine i tehnike iz drugih likovnih disciplina. Svaki ilustrator trebao bi slijediti svoj umjetnički afinitet u izboru

¹ Definicija izvedena prema tekstu uvodne riječi o ilustraciji u knjizi *The complete guide to illustration and design : techniques and materials*. New Jersey : Chartwell Books, 1986. Str. 10

² Autor spominje kao primjer: „the Egiptain Books of the Dead and the Ramessum” Papirus dating from about 1900 BC.“ Vidi: Ibid. Str. 10

³ Prema: Ibid. Str. 6

⁴ Prema: Male, A. *Illustration : a Theoretical & Contextual Perspective*. Lausanne : AVA, cop. 2007. Str. 10, 11

⁵ Vidi: Ibid. Str. 14

⁶ Odnosi se na „colouring and technicians“. Vidi: Ibid. Str. 11

tipa ilustracija koje stvara.⁷ Ilustrator za uspješan prijenos poruke treba imati publiku, a koju mora razumjeti.⁸ Ilustratorova invencija, imaginacija i originalnost ne razvijaju se putem sjećanja i samo na temelju vizualne inteligencije; ništa od toga samo po sebi nije dano već je izvedeno, kontrolirano i usmjeravano.⁹

Osnovna i kroz svoj razvoj najviše upotrebljavana kroz sve kontekste ilustratorske prakse, bila je realistička ilustracija. Vrlo česta je usmjerenost ka impresionističkoj te potom ekspresionističkoj ilustraciji. Na slikovni realizam nadovezuje se još i hiperrealizam i stilizirani realizam. Načini pristupa ilustraciji brojni su i različiti: vizualna metafora, dijagram, apstrakcija, sekvencijalnost prikaza, estetična-neestetična ilustracija, „chocolate box“¹⁰ estetika, ilustracija koja šokira itd.¹¹

2.2. RAZVOJ ILUSTRACIJE (KRATAK PREGLED)

Stari Grci i Rimljani pridavali su veliku važnost *tehničkoj ilustraciji*. Analitički i deskriptivni crtež u širem smislu smatramo ilustracijom. Takav crtež u prošlosti dopunjavao je strogo znanstveni tekst te tekstove primijenjenih znanosti i umjetnosti kao što su, primjerice, medicina ili arhitektura. Majstor tehničkog crteža u razdoblju renesanse bio je Leonardo da Vinci. Tehnički crtež od velike je važnosti sve do naše suvremenosti, a također će se neminovno razvijati i u budućnosti.

Pretečama *umjetničke ilustracije* smatraju se srednjovjekovne iluminacije koje su bile gotovo redovito religijskog karaktera. U razdoblju humanizma i renesanse istaknuti majstor umjetničkog crtanja bio je Leonardo da Vinci, talijanski slikar, kipar, izumitelj i arhitekt, kojemu se pridružuje još jedan sjajan umjetnik, njemački slikar, grafičar i matematičar, Albrecht Dürer. Njegova specijalnost s područja crteža, bili su klasični crteži i tehnika drvoreza i bakroreza.

Najstarija ilustracija tiskana u tehnici drvoreza potječe iz kineske Dijamantne sutre iz 868. godine. Tehnika drvoreza koja dominira u tiskanju knjižnih ilustracija, u 16. i 17. stoljeću napuštena je u korist bakropisa. Ipak, majstori poput Hansa Holbeina i Albrechta Dürera, uz bakropis njeguju također i drvorez. U Japanu od 17. stoljeća pa sve do 19. stoljeća djeluje Ukiyo-e rezbarska škola, a koja obučava tehnike tiskanja putem drvoreza u boji.

U razdoblju baroka dominira kićenost ilustracije, koja se smiruje u 18. stoljeću. Krajem 18. stoljeća engleski ilustrator i graver Thomas Bewick razvija „novi postupak

⁷ Prema: Ibid. Str. 11-14

⁸ Prema: Ibid. Str. 22

⁹ Prema: Ibid. Str. 27-52

¹⁰ Patetična, sentimentalna, sladunjava ilustracija.

¹¹ Prema: Ibid. Str. 54-83

izrade drvoreza na poprečnom presjeku drvene ploče¹². Godine 1796. Nijemac Alois Senefelder izumio je tehniku litografije¹³ pri kojoj se ilustracije umnožavaju pomoću upotrebe ravne površine, za razliku od dotadašnjih tehnika rezbarenja. U 19. stoljeću William Blake razvija vlastitu tehniku reljefnog bakropisa, koja je nepopularna i nestaje nakon njegove smrti. Graviranje u drvetu usprkos tome ostaje važno, posebno pri proizvodnji periodičkih publikacija koja svoj zamah doživljava u razdoblju 30-tih i 40-tih godina 19. stoljeća. U kasnom 19. stoljeću preraphaeliti ponovno oživljuju drvoreznu tehniku (npr. djela Edmunda Burne-Jonesa te *Art Nouveau* utjecaji kao što je razvoj reklamnog postera).

Izum fotografskih tehnika, znatno utječe na smjer u ilustriranju s potpunim zamahom početkom 20-tog stoljeća. Crno-bijelu ilustraciju postepeno počinje zamjenjivati ilustracija u boji od kraja 19. stoljeća, no taj proces u početku je skup pa još uvijek, pogotovo u časopisima, dominira crno-bijela tehnika.

U početku se u tisku upotrebljavaju četiri boje. Umjetnici počinju koristiti boju u ilustracijama u različitim tehnikama da bi postigli toniranost. Tako se npr. koristi vodena boja (Arthur Rackham, Edmund Dulac), tempera (časopisne ilustracije Howards Pylea u temperi za *Harpers Magazine*), uljna tehnika (ilustracije Normana Rockwella za *Saturday Evening Post* 20-tih i 30-tih godina 20. st.). Umnožavanje tiskovina u boji pospješuje izum fotografije.¹⁴

2.3. DJEČJA ILUSTRACIJA

Nefiktivna ilustracija za djecu nalazi se u raznim vrstama slikovnica i knjiga za djecu: knjige znanstvenog sadržaja, knjige s brojevima, slovarice, rječnici, instruktivno-radna literatura. Fiktivna dječja knjiga uglavnom je pripovjednog karaktera. U prošlosti se narativna ilustracija odnosila na nabožnu tematiku¹⁵ ili pak na klasičnu umjetnost i bila je uglavnom umjetničke prirode. Ilustracije koje su upotpunjavale mitove, legende, anegdote i tome slično, bile su slabije kvalitete i često ostvarenja anonimusa. Literatura za djecu odnosila se prvo na katekizme i biblijske knjige, kasnije su to slovarice, početnice, basne i druge kraće književne vrste koje su mogla čitati i razumjeti djeca.¹⁶ U današnje vrijeme narativna fiktivna ilustracija odnosi se na dječju književnost te također na mitološke, gotičke i fantastične teme.¹⁷

¹² Cit.: Stipčević, A. Povijest knjige. Zagreb : Matica hrvatska, 2006. Str. 596

¹³ Kamenotisak. Plošni tisak. Vidi: <http://hr.wikipedia.org/wiki/Litografija>, 7.8.2014.

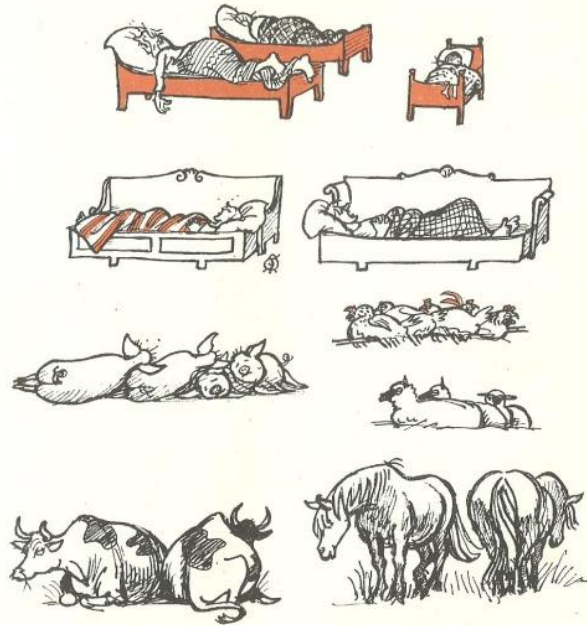
¹⁴ Prema: The complete guide to illustration and design : techniques and materials. New Jersey : Chartwell Books, 1986. Str. 12

¹⁵ Prema: Male, A. Illustration : a Theoretical & Contextual Perspective. Lausanne : AVA, cop. 2007. Str. 138

¹⁶ Prema: Martinović, I. i I. Stričević. Slikovnica : prvi strukturirani čitateljski materijal namijenjen djetetu. Str. 39-63. Liberallium, IV, 1(2011). Str. 42

¹⁷ Prema: Male, A. Illustration : a Theoretical & Contextual Perspective. Lausanne : AVA, cop. 2007. Str. 138

kuhinje, Lina na svoji kuhinjski zofi in Alfred v kamrici za hlapce poleg mizarske delavnice. Prašiči in kokoši so spali v svinjaku in kokošnjaku, krave, konji in ovce so spali zunaj na zelenih pašnikih, toda v kuhinji je vsa budna čepela mačka in si želela nazaj v hlev, kajti tam je bilo več podgan. Ves buden je bil tudi Emil in iz svoje postelje v kamrici se je previdno priplazil v kuhinjo.

15

Slika 1. Primjer klasične narativne ilustracije (Björn Berg, 1966.) u djelu Astrid Lindgren *Nya hyss av Emil i Lönneberga*.

Ilustracije su do danas doživljavale promjene¹⁸; u početku, mogli bismo reći „skupne“, da bismo na kraju došli u eru u kojoj se cijeni različitost i individualnost. Mnogo je međusobno sličnih ilustracija koje nastaju u vidu trenda, oponašanja ili sličnosti svjetonazora ilustratora. Mnoge od njih su kvalitetne, umjetničke i estetski oblikovane. Nad njima se ističu ilustracije koje su izuzetno originalne. Takva originalnost može se odnositi na originalan izbor jednog ili više likovnih elemenata ili pak na cijelu ilustraciju sagledanu kao potpuno umjetničko djelo koje ne samo svojom tehničkom razrađenošću, nego i svojom „dušom“, oduševljava stručnu i laičku publiku.

¹⁸ Vidi potpoglavlje 2.4. ovog diplomskog rada pod naslovom: Razvoj dječje ilustracije.

Slika 2. Ilustracija Qyvinda Torsetera u 3D stilu s kombinacijom ilustracije i papirne skulpture u slikovnici Steina Erika Lundea *My father's Arms Are a Boat*.

U samom vrhu suvremene umjetničke ilustracije jesu ilustracije koje sačinjavaju crtani film, također i slikovnicu, *Secret of Kells*. Obzirom da se radi o ilustracijama koje su naslikane ručno, ove ilustracije mogli bismo nazvati (u odnosu na ilustracije izvedene u digitalnoj tehnologiji i u drugim inovativnim tehnikama i kombinacijama tehnika) klasičnima.

Slika 3. *Secret of Kells*. Filmska ilustracija, kasnije i slikovnička, u izradi Cartoon Saloona.

Slika 4. Isto.

Poznata suvremena japanska „škola“ ilustracije je tzv. Manga. Likovi Mänge najčešći su junaci stripa, ali i drugih medija. Odlikuju ih junaci velikih očiju i pitoreskne odjeće.

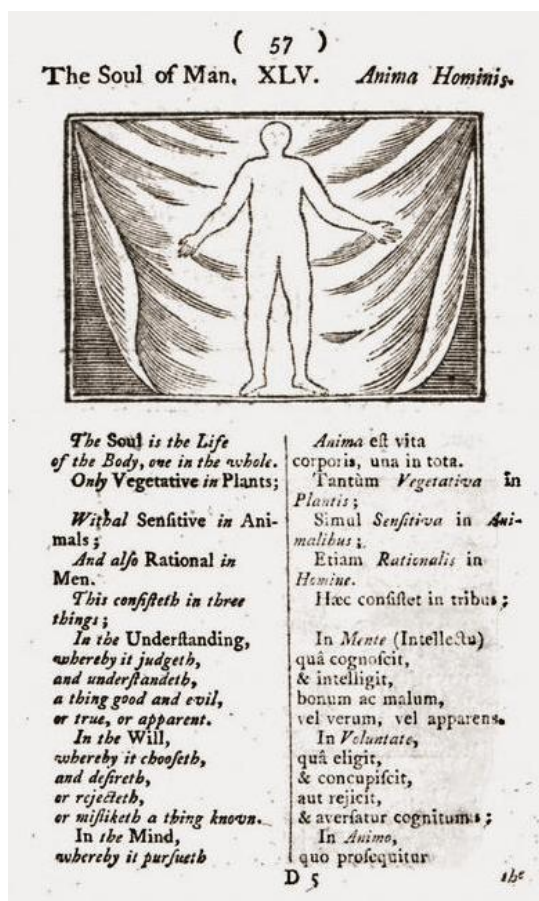

Slika 5. Manga slikovnica *Ponyo*.

2.4. RAZVOJ DJEČJE ILUSTRACIJE

Najranija pojava dječje ilustracije potječe iz kasne polovice 16. stoljeća. Prvi put javlja se u Njemačkoj u drvoreznoj tehnici, izazvana pojavom tiska. Ilustracija je tada instrukcijske prirode, još uvijek se ne radi o čistoj fikcijskoj narativnoj ilustraciji. Tek u 19. stoljeću ilustracija postaje sinonimom za pričanje priča, kada također cvate žanr dječje književnosti s odgovarajućim ilustracijama. Ilustracije su prvo crno-bijele, potom je izumom litografije dodana boja.¹⁹

Prvom dječjom slikovnicom, točnije rečeno ilustriranom knjigom, smatra se *Orbis Sensualium Pictus* (Nürnberg, 1659.) Jana Amosa Komenskog, češkog pedagoga, znanstvenika, nastavnika i pisca. *Orbis sensualium* jest abecedarij, za podučavanje i učenje čitanja. Riječi i likovni prikazi, točnije crteži-ilustracije, teku usporedno. *Orbis sensualium* prototip je abecedarija, koji se osobito razvio u 19. stoljeću, a zastupljen je i u današnjici.²⁰

Slika 6. Jan Amos Komenski: *Orbis Sensualium Pictus* (Syracuse, NY : C. W. Baardeen, 1887.)

¹⁹ Prema: Male, A. *Illustration : a Theoretical & Contextual Perspective*. Lausanne : AVA, cop. 2007. Str. 144

²⁰ Prema: Avguštin, M. *Razmerja med slikovnimi in besednimi sporočili*. Str. 75. U: *Razmerja med slikovnimi in besednimi sporočili : zbornik Bralnega društva Slovenije*. Ljubljana, 8. septembra 2009. Ljubljana : Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2009

U 17. i 18. stoljeću ne vodi se previše računa o ilustracijama; one su površne, često nedovršene i jeftine. Sredinom 18. stoljeća, kada je britanski izdavač John Newbery otvorio tržište dječje knjige, ilustracija je postala neizostavni dio dječje literature. U Velikoj Britaniji slikovnica postaje vrlo popularna do prve polovice 19. stoljeća, a postepeno se razvija i ilustracija za odrasle.²¹ Na početku 19. stoljeća John Harris počinje sa sustavnim izdavanjem knjiga za djecu s ručno obojanim ilustracijama.²² Najpoznatiji ilustratori/rezbari 19. stoljeća bili su George Cruikshank (npr. ilustracije Olivera Twista), John Tenniel (npr. djela Lewisa Carrolla o Alici), Randolph Caldecott (uglavnom ilustracije za djecu) i Arthur Rackham (npr. ilustracije za bajke i *Alice's Adventures in Wonderland*).

Utjecajno djelo iz tog razdoblja jest *A Book of Nonsense* Edwarda Leara koja sadrži crno-bijele kvazi surrealističke crteže za dočaravanje nonsensnog humora ovog djela. Za ilustracije je zaslužan sam autor.

Johna Tenniela zanimljivo je spomenuti kao ilustratora dviju knjiga i jedne slikovnice Lewisa Carrolla. Pisac je napisao četiri knjige o Alici:

- *Alice's Adventures under Ground*, rukopisna knjižica s vlastitim ilustracijama autora koju je počeo sastavljati 1862. godine, a dovršena je 1863. godine; faksimili izlaze 1886. godine
- *Alice's Adventures in Wonderland* s likovnom opremom karikaturista i ilustratora, Johna Tenniela iz godine 1865.
- *Through the Looking-Glass and What Alice Found There*, 1871.
- slikovnica *The Nursery „Alice“* s dvadeset *koloriranih* ilustracija iz knjige *Alice's Adventures in Wonderland*; prvo uspješno izdanje 1894. godine

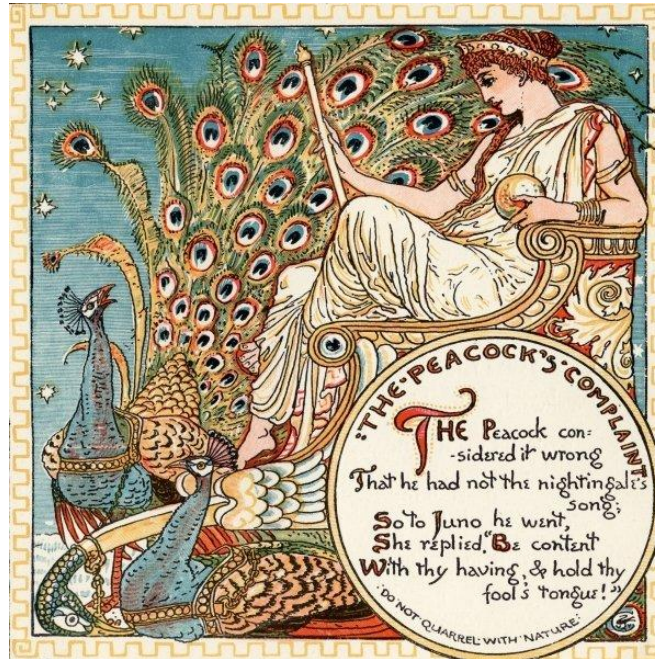
Pisac je slikovnicu o Alici počeo pisati tek kad je John Tenniel dovršio koloriranje svojih dvadeset ilustracija, uz vrlo malo gotovo nezamjetnih promjena.²³ Prvo izdanje slikovnice pisac je odbio zbog lošeg tiska u boji. Drugo izdanje tiskao je Edmund Evans tako što ilustracije nije samo urezivao u drvetu nego je u pripremi za tisak upotrijebio fotografsku tehniku.²⁴

²¹ Prema: Rot Gabrovec, V. Z. *Alico v čudežni deželi nebesednega*. Str. 25, 26. U: Razmerja med slikovnimi in besednimi sporočili : zbornik Bralnega društva Slovenije. Ljubljana, 8. septembra 2009. Ljubljana : Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2009

²² Prema: Batinić, Š. i B. Majhut. *Od slikovnjaka do Vragobe : hrvatske slikovnice do 1945*. Zagreb : Hrvatski školski muzej, 2001. Str. 19

²³ „Pri prerinovanju s pantografom ali projiciranjem na zaslon je bil s svojimi sodelavci karseda zvest originalnim enobarvnim risbam in samo zelo natančen opazovalec bo opazil manjše spremembe, kakršni sta npr. nekoliko po modi preoblikovano Aličino oblačilo ali dodano račnikino krilo na sliki za zadnje poglavje *Ploha kart*.“ Vidi: Mohor, M. *Mala Alica (The Nursery „Alice“)* ali Carrollov poskus dialoga z otrokom ob slikanici. Str. 100. U: *Branje – skrb vseh*. 2. strokovno posvetovanje Bralnega društva Slovenije. Ljubljana, 21. in 22. november 1997. Ljubljana : Bralno društvo Slovenije, 1998

²⁴ „Risbo je s fotografskim postupkom prenesel naravnost na leseno ploščo, nato pa jo je vanjo natančno ugraviral. S pomočjo te plošče je odtisnil osnovne linije slike na sedem deščic ter jih potem različno obdelal za tisk rdeče, modre, rumene, svetlosive, modrosive, rjave ter kožne barve. Od tega

Slika 7. *The Peacock's Complaint*. Ilustracija iz djela *Baby's Own Aesop* koju je izrezbario i otisnuo Edmund Evans 1920.

Slika 8. Ilustracija Kate Greenaway.

kako je ugraviral posamezno leseno ploskev, je bilo odvisno izvirniku zvesto mešanje natisnjenih barv.“ Vidi: Ibid. Str. 101

Dakle, godine 1851. izumom kromolitografije²⁵ i kasnom fazom rada Edmunda Evansa koji je tiskao tzv. knjige-igračke²⁶ ilustrirane od strane poznatih umjetnika kao što je bila Kate Greenaway²⁷, uvodi se boja u ilustraciju.²⁸

U kontekstu Hrvatske, krajem 19. stoljeća na razvoj hrvatske slikovnice utječe najviše njemačka slikovnica (*Bilderbuch*). Oko 1830. pojavile su se slikovnice s književnim temama te slikovnice koje njeguju estetiku *bidermajera*. Najpoznatija slikovnica bila je *Struwwelpeter* (1845.; pod tim nazivom 1847.) autora Heinricha Hoffmanna, koja je u Hrvatskoj poznata kao *Janko Raščupanko*. U Njemačkoj, poznata je još jedna slikovnica, *Max und Moritz* (1865.), karikaturista Wilhelma Buscha.²⁹ U Njemačkoj, 80-tih godina 19. stoljeća, Lothar Meggendorfer napravio je prve trodimenzionalne i pop up knjige.³⁰ Krajem 19. i početkom 20. stoljeća na slikovnicu utječe secesijska umjetnost (*Jugendstil*).³¹

Slika 9. *Struwwelpeter* Heinricha Hoffmanna iz 1917.

²⁵ Objašnjenje iz Hrvatskog leksikona na webu: „kromolitografija (grč.), višebojni kamenotisak (litografija), kod kojega se za svaku boju izrađuje crtež na litografskom kamenu.“ Vidi: <http://www.hrleksikon.info/definicija/kromolitografija.html>, 10.8.2014.

²⁶ „Knjige-igračke (toy-books, velike slikovnice formata 26x24 cm) pojavljuju se od pedesetih godina po niskim cijenama od svega šest penija ili 1 šilinga u neuništivoj verziji na tvrdom kartonu.“ Vidi: Batinić, Š. i B. Majhut. Počeci slikovnice u Hrvatskoj. Str. 24. U: Kakva je knjiga slikovnica : zbornik. Zagreb : Knjižnice grada Zagreba, 2000.

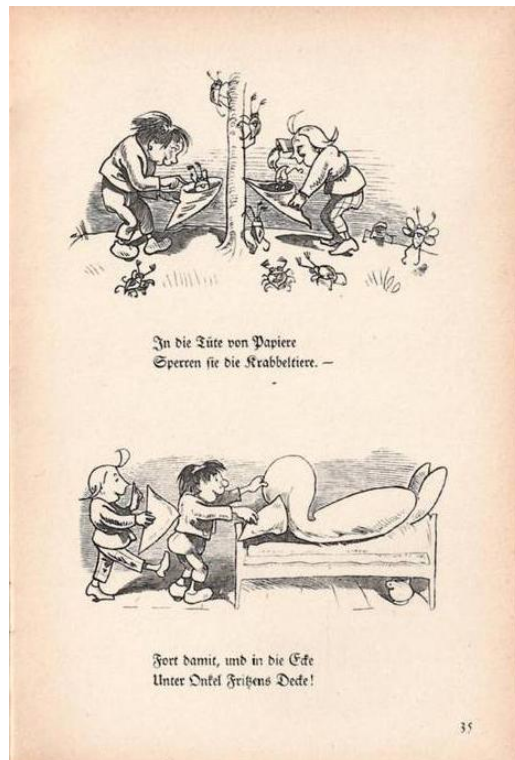
²⁷ „Her illustrations were evocative of the Victorian period with their adherence to the formalised social mores of the day with subjects being prissy in demeanour and engaged in innocent pursuits.“ Vidi: Male, A. Illustration : a Theoretical & Contextual Perspective. Lausanne : AVA, cop. 2007. Str. 144

²⁸ Prema: The complete guide to illustration and design: techniques and materials. New Jersey : Chartwell Books, 1986. Str. 12

²⁹ Prema: Batinić, Š. i B. Majhut. Od slikovnjaka do Vragobe : hrvatske slikovnice do 1945. Zagreb : Hrvatski školski muzej, 2001. Str. 20-22

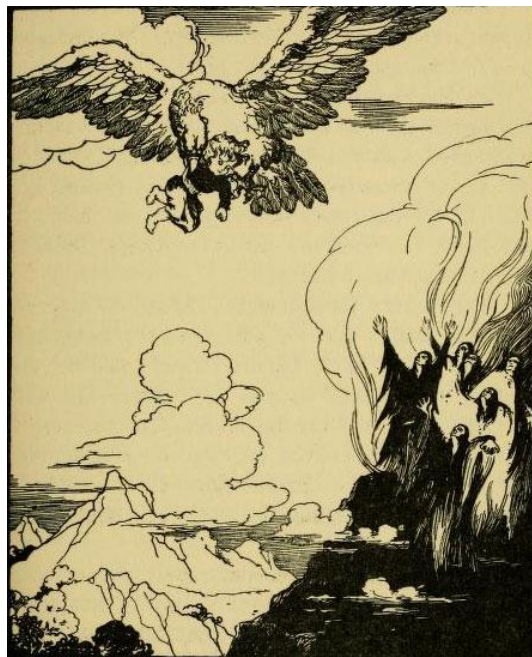
³⁰ Prema: Batinić, Š. i B. Majhut. Počeci slikovnice u Hrvatskoj. Str. 24. U: Kakva je knjiga slikovnica : zbornik. Zagreb : Knjižnice grada Zagreba, 2000.

³¹ Prema: Batinić, Š. i B. Majhut. Od slikovnjaka do Vragobe : hrvatske slikovnice do 1945. Zagreb : Hrvatski školski muzej, 2001. Str. 22

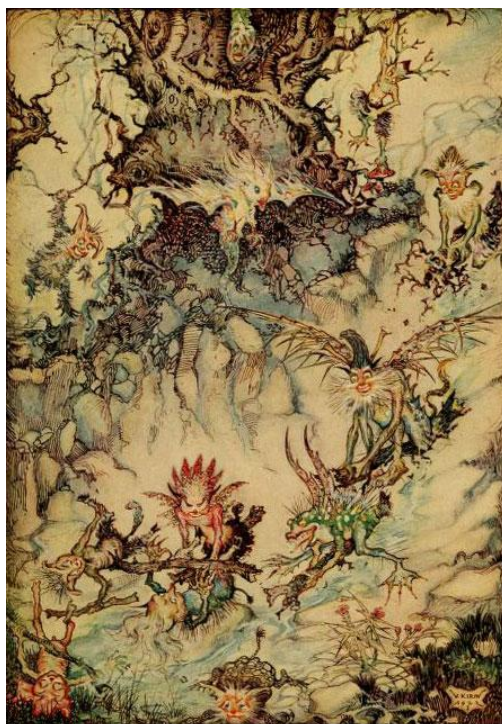

Slika 10. Iz slikovnice *Max und Moritz* Wilhelma Buscha.

Početakom 20. stoljeća već je mnogo kvalitetnih i cijenjenih ilustratora za djecu, kao što su npr. Ernest Howard Shepard, Edmund Dulac, Beatrix Potter, Edward Ardizzone (Velika Britanija), Newell Convers Wyeth, Howard Pyle, Maxfield Parrish (SAD). Među hrvatskim ilustratorima iz tog razdoblja ističe se Vladimir Kirin. Njegove ilustracije pridružene su prijevodu *Priča iz davnine* Ivane Brlić-Mažuranić na engleski jezik (New York, 1922.; London, 1924.).

Slika 11. Ilustracija Vladimira Kirina (*Croatian Tales of Long Ago*, 1924.)

Slika 12. Isto.

Od 50-tih godina 20. stoljeća broj dječjih ilustratora raste, a stilovi su mnogobrojni. Tako npr. česte figurativne prikaze i surrealizam prve polovice 20. stoljeća zamjenjuje metoda konstrukcije slike, korištenje neizrazite boje, minimalizam, apstrakcija i slično.³²

2.5. PRIMJERI SUVREMENIH ILUSTRACIJA

U daljnjem potpoglavlju ovog rada odabirem nekolicinu primjera suvremene ilustracije, obzirom na popularnost lika koji se ilustrira, univerzalnost ilustracije i suvremenost u doslovnom smislu.

2.5.1. Pinokio

Carlo Collodi napisao je svoj roman za djecu u Firenzi. Prva polovica djela izlazila je kao serijal 1881. i 1882. godine, te je kasnije kompletirana u knjigu u veljači 1883. godine. Ilustrator prvog izdanja bio je Enrico Mazzanti.³³ Pinokio od tada doživljava brojna izdanja i prijevode. U virtualnoj knjižnici Pinokijevog parka u Collodiju, posjetitelji mogu prolistati mnogobrojna izdanja djela s dominantnim rasporedom prema ilustratorima. U staklenim vitrinama, izložena su izabrana izdanja „nevirtualne“ knjige.

³² Prema: Male, A. *Illustration : a Theoretical & Contextual Perspective*. Lausanne : AVA, cop. 2007. Str. 144

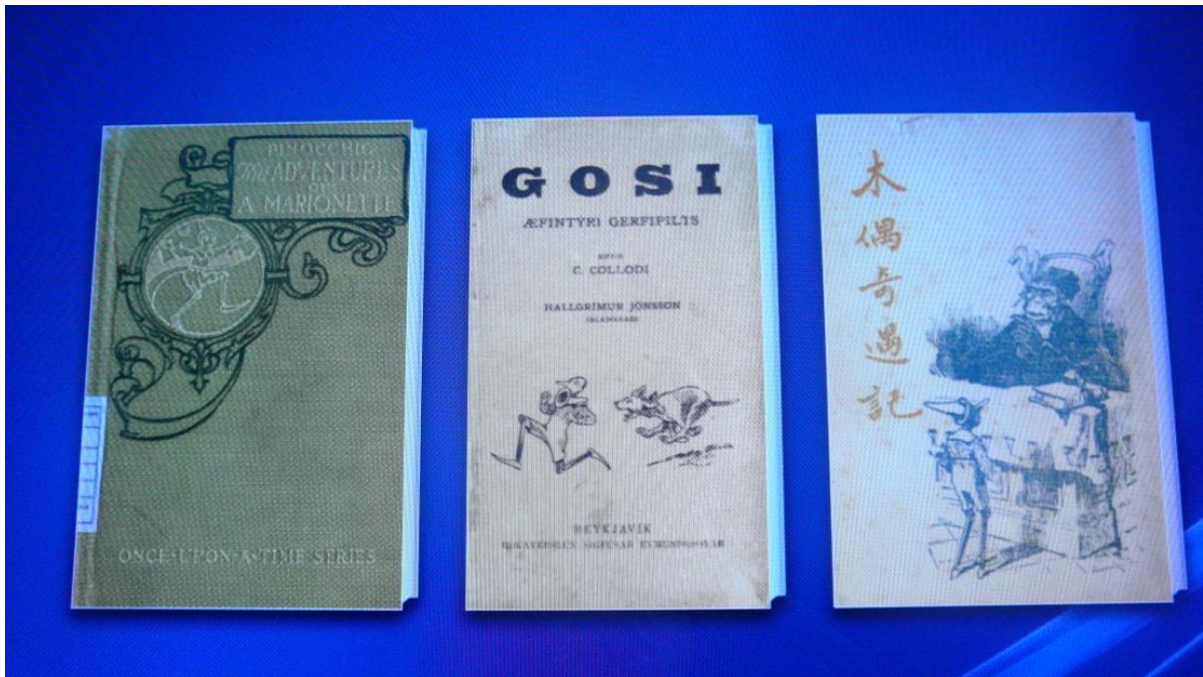
³³ Prema: http://en.wikipedia.org/wiki/The_Adventures_of_Pinocchio, 25.8.2014.

Slika 13. Virtualna biblioteka u *Parco di Pinocchio* (Collodi).

Slika 14. Ilustracija Rob d' Aca (*Parco di Pinocchio*).

Slika 15. Nekoliko izdanja Pinokija (*Parco di Pinocchio*).

2.5.2. Mali princ

Jedan od najpoznatijih i najprodavanijih dječjih klasika jest Mali princ (*Le petit Prince*) s tekstom i ilustracijama francuskog pilota Antoinea de Saint-Exupéryja. Ilustracije su narativne s primjesom slikovničkog (ilustracije su važan dio cjeline, a ne samo vjerni prikaz teksta).

Slika 16. Mali princ.

2.5.3. John Bauer

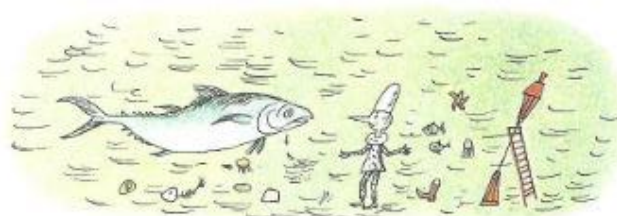
John Albert Bauer (1882.-1918.) švedski je slikar i ilustrator, najpoznatiji po ilustracijama antologije švedskog folklor i bajki *Bland tomtar och troll* (Among Brownies and Trolls). Njegove ilustracije proizlaze iz švedskog folklor, prikazujući švedske krajolike, mitske figure, magične krajeve i portrete.³⁴

Slika 17. Ilustracija Johna Bauera (*You mean this magic herb*).

2.5.4. Marlenka Stupica³⁵

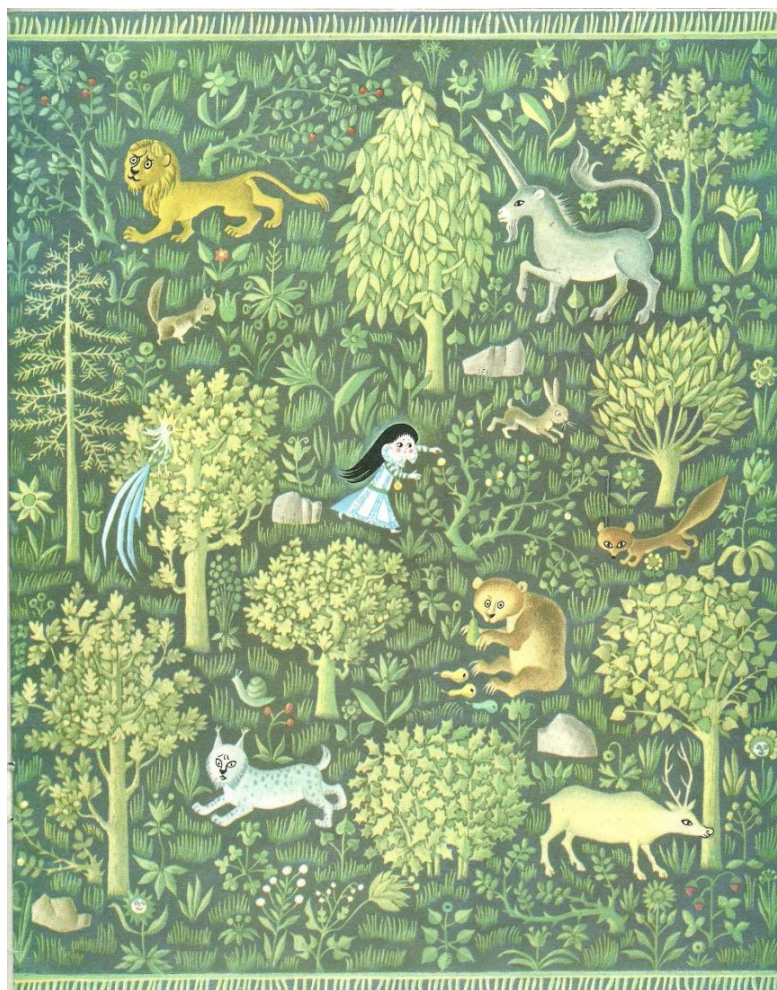
Marlenka Stupica, slikarica i ilustratorica, rodila se u Sloveniji 1927. godine. Godine 1966. dobitnica je zlatne plakete na bijenalu u Bratislavi. Ilustrirala je mnoge bajke i značajna djela dječje književnosti: *Rdeča kapica*, *Sneguljčica*, *Trnuljčica* (iznimno u tehnici grafike) braće Grimm, *Pika Nogavička* Astrid Lindgren, *Ostržek* Carla Collodija, *Moj dežnik je lahko balon* Ele Peroci itd.

Slika 18. Pinokio Marlenke Stupice.

³⁴ Prema: Baumgarten-Lindberg, M. von i U. Isaksson. Swedish children's books. Stockholm : The Swedish Institute, 2003. Str. 6

³⁵ Prema: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi627581/>, 25.8.2014.

Slika 19. Ilustracija Marlenke Stupice (*Sneguljčica*).

Slika 20. *Moj dežnik je lahko balon* Ele Peroci. Ilustracija Marlenke Stupice.

2.5.5. Jaime Zollars

Jaime Zollars suvremena je američka ilustratorica. Stvara ilustracije za dječje knjige, časopise, novine i galerije; osmišljava također manje ilustracije na papiru. Podučava umijeće moderne ilustracije na MICA-u (*Maryland Institute College of Art*). Inspiraciju za stvaranje pronalazi u bajkama i flamanskom slikarstvu.³⁶

Slika 21. Slikovnica Barbare Diamond Goldin: *Cakes and Miracles*. Ilustracija: Jaime Zollars

Slika 22. Slikovnica Linde Glaser: *Not a Buzz to Be Found*. Ilustracija: Jaime Zollars

³⁶ Prema: <http://jaimezollars.com/portfolio/about/bio/>, 25.8.2014.

3. ILUSTRACIJA U SVJETLU TEORIJE ČITANJA, RAZVOJNE PSIHLOGIJE I KNJIŽNIČARSTVA

3.1. VEZA ILUSTRACIJE I TEKSTA U SLIKOVNICI

Dječja ilustracija povezuje se u suvremenoj književnosti sa slikovnicom, koja je posebna vrsta knjige, u kojoj su tekst i slika neodvojivi.³⁷ To se ne odnosi na tzv. *leporello*³⁸ slikovnicu u kojoj teksta uopće nema. Slikovnice treba razlučiti od ilustriranih knjiga, u kojima prevladava tekst. Prva slikovnica je priča u slikama, potom slijedi slikovnica u kojoj ilustracije još uvijek prevladavaju; u takvoj slikovnici ilustracije se ne odnose na cijelu fabulu, nego na njene izabrane segmente.³⁹

U katalogu-knjizi *Od slikovnjaka do Vragobe*⁴⁰, autori kritički pristupaju odnosu slikovnice i ilustrirane knjige, navodeći kako postoje znatne razlike među njima. Naime, ilustracije u slikovnici imaju drugačiju funkciju nego ilustracije u ilustriranoj knjizi.⁴¹ Naime, u slikovnici su slike same po sebi izvor informacije⁴², dok u ilustriranoj knjizi slike u pravom smislu riječi ilustriraju tekst. Autori navode kako originalne bajke i priče s ilustracijama nikako ne mogu biti slikovnice. Njima se pridružuje Milan Crnković koji slikovnicu odvaja od drugih žanrova koji su (uglavnom) namijenjeni djeci: bajke, basne, priče, roman, lirika, ilustrirana dječja knjiga.⁴³

Irena Santoro govori o različitosti pristupa u izboru slikovnice, koji mogu biti povijesni, literarni, didaktični, te vezani na povijest umjetnosti, razvojnu psihologiju i slično. Slikovnice također možemo podijeliti obzirom na zahtjevnost, stvarateljski postupak te na odnos teksta i ilustracija unutar slikovnice. Tekst i ilustraciju ne možemo prosuđivati na isti način: pri prosudbi ilustracija potrebno je poznavati njihov jezik

³⁷ Prema: Santoro, I. Pisani svet slikanice. Str. 63. U: Razmerja med slikovnimi in besednimi sporočili : zbornik Bralnega društva Slovenije. Ljubljana, 8. septembra 2009. Ljubljana : Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2009

³⁸ Maruša Avguštin *leporelle* određuje kao tanke knjige s tvrdim koricama. Vidi: Avguštin, M. Ilustracija kot pomoč pri branju. Str. 91. U: Branje – skrb vseh. 2. strokovno posvetovanje Bralnega društva Slovenije. Ljubljana, 21. in 22. november 1997. Ljubljana : Bralno društvo Slovenije, 1998

³⁹ Prema: Santoro, I. Pisani svet slikanice. Str. 64. U: Razmerja med slikovnimi in besednimi sporočili : zbornik Bralnega društva Slovenije. Ljubljana, 8. septembra 2009. Ljubljana : Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2009

⁴⁰ Batinić, Š. i B. Majhut. *Od slikovnjaka do Vragobe : hrvatske slikovnice do 1945.* Zagreb : Hrvatski školski muzej, 2001.

⁴¹ „U ilustriranoj knjizi ilustracija će uvijek predstavljati određeni presjek priče. Trenutak koji opisuje ilustracija suma je svih do tog trenutka dobivenih informacija u pripovjednom tekstu. Ilustracija u sebi ne smije imati elemente iz kasnijega tijeka radnje.“ Vidi: Ibid. Str. 12

⁴² „Utoliko se čini pogrešnim upotrebljavati termin ilustracija za likovnu komponentu slikovnica.“ Vidi: Ibid. Str. 16

⁴³ Prema: Crnković, M. Dječja književnost : priručnik za studente i nastavnike. Zagreb : Školska knjiga, 1984. Str. 9

(boja, crta, oblici, površina itd.).⁴⁴ Autorica kao jedan od kriterija pri prosudbi slikovnice, navodi model prosuđivanja slikovnice koji je Maria Nikolajeva⁴⁵ preradila na temelju *hermeneutike*⁴⁶, što bi značilo da analiza slikovnice počinje od općeg, kreće prema pojedinostima, potom se vraća na opće. Vizualno i verbalno je jednakovrijedno, odnosno čini cjelinu. Dijete-čitatelj daje jednaku važnost tekstu i ilustraciji, štoviše, produbljuje svoje razumijevanje slikovnice kao integralne cjeline time što ju čita (ili mu ju netko čita) i gleda i više do mnogo puta.⁴⁷

Autorica navodi kako Maria Nikolajeva slike u slikovnicama naziva *nelinearnim kompleksnim slikovnim znakovima* s funkcijom *predstavljanja*, a riječi, odnosno tekst, *linearnim kompleksnim konvencionalnim znakovima* s funkcijom *opisivanja* i *pripovijedanja*. Među tekstom i slikom stvara se napetost, čime dolazi do neograničenih mogućnosti interakcije među njima. Linearnost teksta odnosi se na čitanje od lijeve na desnu stranu (u našoj kulturi), dok se nelinearnost slike odnosi na širi spektar mogućnosti za dekodiranje.⁴⁸

Odnos između slike i teksta, važno je pitanje u oblikovanju dječje slikovnice i ilustrirane knjige za djecu. Vizualna komponenta dječje slikovnice, važna je u razvoju djeteta u predškolskoj dobi, kao i kasnije kao potkrijepa učenju čitanja te kao pomoć djeci s poteškoćama u čitanju. Prema članku Mete Grosman, dječje ilustracije imaju različitu namjenu i uvjetovane su stilom umjetnika i njegovom profesionalnom motivacijom. U najranijoj dobi u slikovnici prevladavaju slike, dok se kasnije, shodno dobi djeteta „količina“ slika smanjuje u korist teksta.⁴⁹ Meta Grosman poziva se na Rudolfa Arnheima⁵⁰ koji smatra da razumijevanje slika, time i ilustracija, ovisi o značajkama *predmeta* koji se opaža te o subjektu koji ga promatra.

⁴⁴ Prema: Ibid. Str. 64, 65

⁴⁵ Maria Nikolajeva rodila se u Rusiji. U rodnoj državi studirala je engleski jezik. Potom seli u Švedsku gdje studira komparativnu književnost. Dvadeset pet godina predaje dječju književnost i teoriju književnosti na stockholmskom sveučilištu. Konačno postaje profesorica i predstojnica Sveučilišta u Cambridgeu u Velikoj Britaniji. Prema: <http://www.educ.cam.ac.uk/people/staff/nikolajeva/>, 26.8.2014.

⁴⁶ „Hermeneutika (grčki ἐρμηνευτική τέχνη: umijeće tumačenja), umijeće i nauk o razumijevanju i tumačenju biblijskih, pravnih, književnih, filozofskih i dr. spisa, što se razvio iz prakse interpretiranja ranokršćanskih teoloških spisa. (...) Pri hermeneutičkom postupku javlja se, međutim, logički nedopustiv ali ipak spoznajno plodotvoran hermeneutički krug: pojedinačno postaje razumljivo tek iz smisla cjeline, dok je cjelina opet razumljiva samo po pojedinačnom u kojem opstoji. (...) Hermeneutički postupci primjenjuju se u modernoj lingvistici, psihologiji, teoriji književnosti, socijalnoj antropologiji i drugdje gdje se javlja povijesni plan odnosa istraživanja nekoga smisla onoga predmeta.“ Vidi: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=25156>, 12.8.2014.

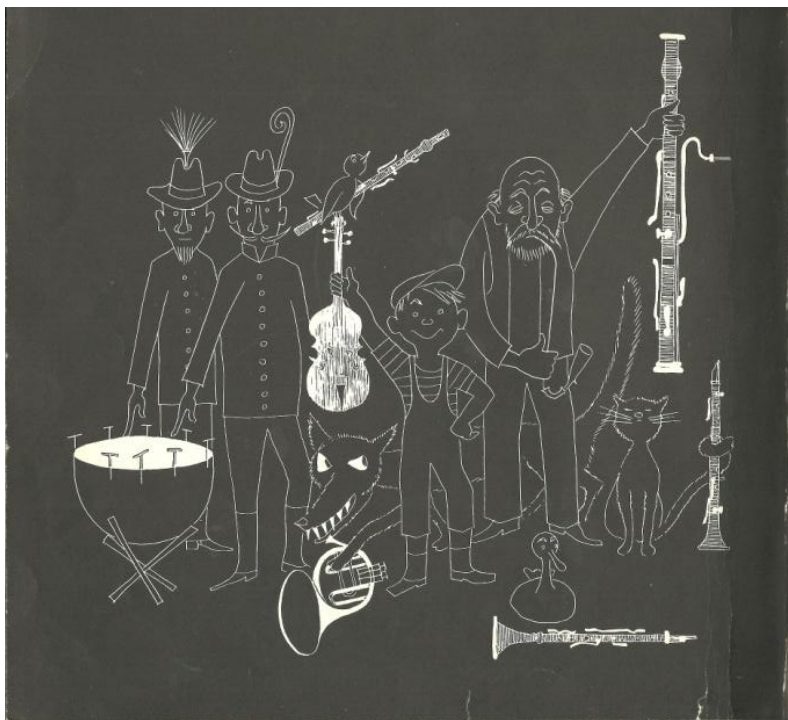
⁴⁷ Autorica se poziva na djelo Marie Nikolajeve i Carole Scott: *How Picturebooks Work*. Vidi: Santoro, I. Pisani svet slikanice. Str. 64, 65. U: Razmerja med slikovnimi in besednimi sporočili : zbornik Bralnega društva Slovenije. Ljubljana, 8. septembra 2009. Ljubljana : Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2009

⁴⁸ Prema: Ibid. Str. 66, 67

⁴⁹ Prema: Grosman, M. Razmerja med slikovnimi in besednimi sestavinami sporočil. Str. 10-13. U: Razmerja med slikovnimi in besednimi sporočili : zbornik Bralnega društva Slovenije. Ljubljana, 8. septembra 2009. Ljubljana : Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2009

⁵⁰ Rudolf Arnhem, teoretičar je filma i umjetnosti i psiholog s područja ljudske percepcije.

Veronika Rot Gabrovec u svojem članku, određuje lik Alice (Lewis Carroll: *Alice's adventures in Wonderland*) kao pionira vizualne generacije, kakva prevladava danas. To bi se odnosilo na multimedijски pogled na estetiku, time i na estetiku dječje književnosti. Uz *multimedijску kulturu*, autorica povezuje i pojam *multimodalnosti*⁵¹ koji se odnosi na supostojanje različitih tipova komunikacije⁵² odnosno interakcije.

Slika 23. Litografija Fransa Haackena u slikovno-glazbenoj priči Sergeja Prokofjeva *Peter und Wolf* iz 1958.

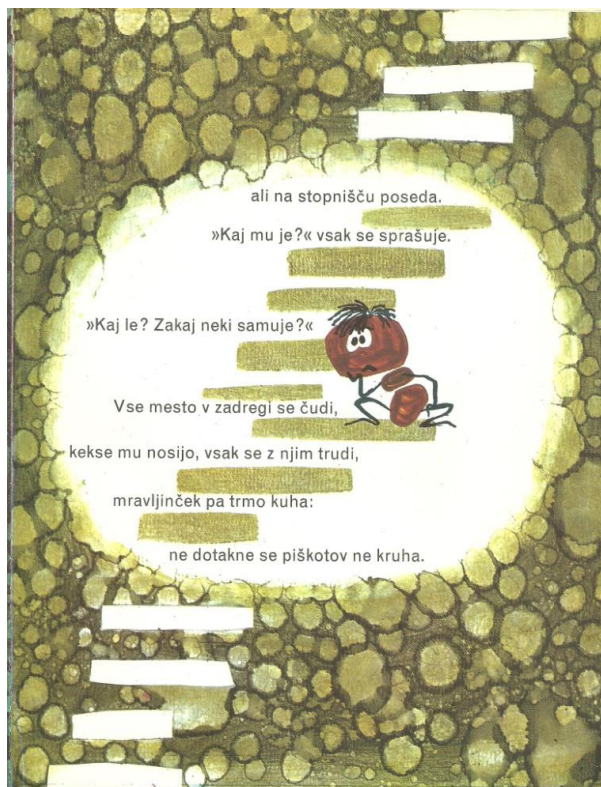
Uz pojam vizualne pismenosti autorica spominje Međunarodnu organizaciju za vizualnu pismenost, IVLA-u⁵³. U vizualnu pismenost, pripada također novija pojava u dječjoj slikovnici, a to je važnost *izgleda riječi*, a koja pripada kategoriji tzv. *devijacija*, koje se mogu odnositi na tekst, odnosno ilustraciju glede na fonologiju, grafologiju,

⁵¹ Prema: Rot Gabrovec, V. Z Alice v čudežni deželi nebesednega. Str. 34. U: Razmerja med slikovnimi in besednimi sporočili : zbornik Bralnega društva Slovenije. Ljubljana, 8. septembra 2009. Ljubljana : Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2009

⁵² „Pri komunikaciji torej lahko za dosego cilja (boljšega prenosa sporočila) menjamo uporabljeni način: vizualno za slušno ali taktilno. (Nekateri avtorji naštevajo še precej več načinov ali modusov, npr. haptično, ločijo optično in vizualno itd.). Pri literaturi je tovrstna komunikacija zelo pogosta, še posebej bimodalna (npr. kombinacije besed in slik, pri knjižnicah za najmlajše so pogosto take, ki se jih „bere“ s prsti, torej tipom.“ Vidi: Rot Gabrovec, V. Z Alice v čudežni deželi nebesednega. Str. 35. U: Razmerja med slikovnimi in besednimi sporočili : zbornik Bralnega društva Slovenije. Ljubljana, 8. septembra 2009. Ljubljana : Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2009

⁵³ <http://www.ivla.org>, 9.8.2014.

tipografiju, gibanje, geste i odjeću.⁵⁴ Tako, na primjer, u mnogim suvremenim slikovnicama, tekst se nekonvencionalno povezuje uz ilustraciju (često je takva veza recipročna); riječi se mogu nalaziti na bilo kojem mjestu određene stranice ili dvostruke stranice, mogu se kretati u svim smjerovima, mogu biti pisane različitim fontovima s „količinom“ teksta koji određuje oboje, tekst i ilustraciju, i tome slično.

Slika 24. Primjer dinamične koordinacije ilustracije i teksta. (Bran Crnčević: *Mrav dobra srca*, 1969. Ilustracija: Aleksandar Marks i Pavao Štalter)

Prema Veroniki Rot Gabrovec, postoje tri vrste veza između teksta i ilustracije: simetričnost, dopunjavanje i suprotnost. Simetričnost znači da i tekst i slika nude isto, dopunjavanjem ilustracija popuni tzv. prazan prostor u tekstu, a tekst ispuni ono što ostane neprikazano u ilustraciji. Suprotnost omogućuje različito čitanje slikovnice npr. u smislu relativizacije ili blažeg podsmijeha.⁵⁵

Primjer direktne povezanosti teksta i ilustracije jest slikovnica *The Nursery „Alice“* Lewisa Carrolla. Naime, pisac se direktno obraća najmlađoj publici (odlučio je predstaviti svoje djelo publici od 0-5 godina) navodeći dijete da dobro promotri ilustracije, postavljajući im pitanja vezana uz ilustracije i smisao teksta. Ovom

⁵⁴ Prema: Rot Gabrovec, V. *Z Alice v čudežni deželi nebesednega*. Str. 25-35. U: *Razmerja med slikovnimi in besednimi sporočili : zbornik Bralnega društva Slovenije*. Ljubljana, 8. septembra 2009. Ljubljana : Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2009

⁵⁵ Prema: Rot Gabrovec, V. *Branje podob*. Str. 101. U: *Beremo skupaj : priročnik za spodbujanje branja*. Ljubljana : Mladinska knjiga, 2003

slikovnicom pisac direktno komunicira s čitateljem, otkrivajući mu osnovnu radnju bazičnog djela (uz neke izmjene: skraćivanje, izostavljanje, ali i dodavanje određenih dijelova sižea) uz aktivno gledanje ilustracija.⁵⁶

Sedaj pa si oglej sliko in hitro boš uganila, kaj se je zgodilo potem. Izgleda kakor morje, kajne? V *resnici* je pa Ribnik solza, ki je nastal iz *Aličinih* solza!

In Alica je štrbunknila v ta Ribnik in Miš je štrbunknila vanj in sedaj skupaj plavata sem ter tja.

Kaj ni Alica videti ljubka, ko plava preko slike? Globoko pod vodo komajda vidiš njene modre nogavice.

Slika 25. Primjer direktne veze slike i teksta u slikovnici Mala Alica (*The Nursery „Alice“*).

Autorice članka *Slikovnica: prvi strukturirani čitateljski materijal namijenjen djetetu* (Martinović, Stričević) osvrću se na tematiku istraživanja odnosa slike i teksta u Hrvatskoj. Navode kako su takva istraživanja češća izvan Hrvatske, a odnose se na „paralelnost i međuovisnost pripovijedanja“ istih. Najviše autora odnos između teksta i slike naziva *sinergijom*.⁵⁷

⁵⁶ Na temelju slikovnice s Tennielovim ilustracijama. Vidi: Carroll, L. Mala Alica. Ljubljana : Založba Karantanija, 1999

⁵⁷ Prema: Martinović, I. i I. Stričević. Slikovnica : prvi strukturirani čitateljski materijal namijenjen djetetu. Str. 39-63. Liberallium, IV, 1(2011). Str. 50

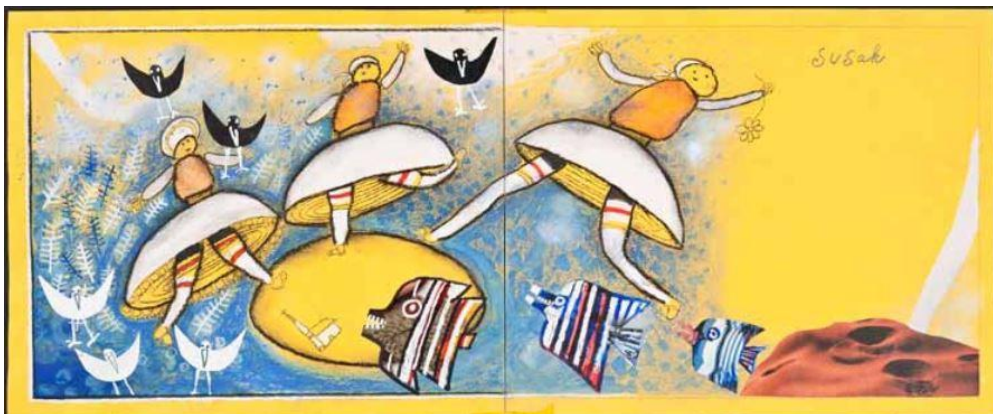
3.2. ILUSTRACIJA U SLIKOVNICI

Osnovno pravilo u ilustriranju jest u prvom redu jednostavnost, osobito pri ilustracijama za najmlađe čitatelje. Za prikaz prostora iskazanog tekstom, mnogo je mogućnosti u slikovnici kao što je npr. panoramska perspektiva, kontinuiranost u prikazu prostora ili pak kontrastnost, bijela pozadina i slično. Također je ilustracijom, osim prostora, moguće vrlo zorno prikazati i vrijeme te psihološku karakterizaciju likova. Što se tiče pripovjedne perspektive u slikovnici, za ilustratora je najteže uprizoriti tekst ispričovijedan u prvom licu. Tada se ilustrator odlučuje ne prikazati pripovjedača ili ga prikazuje u pozadini.

Pri likovnom prikazu teksta, potrebno je slijediti logiku likovnog jezika, uz mogućnost tzv. *devijacije*⁵⁸ kada ilustrator odredi da je taj postupak prikladan uz određeni tekstovni sadržaj. Likovni elementi koje u većoj ili manjoj mjeri ilustracija „treba“, jesu: boja, crta, oblik, površina, struktura, kompozicija.⁵⁹

Maruša Avguštin dijeli ilustraciju slikovnice na četiri vrste:

- klasična ilustracija
- strip
- slikarski oblikovani prizori iz sadržaja
- autorska slikovnica (istovremeno oblikovanje teksta i ilustracija od strane jednog autora)⁶⁰

Slika 26. Ilustracija iz autorske slikovnice *Veseli zemljopis* Zvonimira Baloga. Četvrti hrvatski biennale ilustracije.

⁵⁸ Primjer devijacije: „V sodobni umetnosti gre predvsem za odnos do asimetrije, pojem t.i. „negativnega prostora“ (lat. horror vacui oz. strah pred praznim prostorom) in prehajanja čez rob meja ilustracije in strani (v t.i. živi rob).“ Vidi: Santoro, I. Pisani svet slikanice. Str. 71. U: Razmerja med slikovnimi in besednimi sporočili : zbornik Bralnega društva Slovenije. Ljubljana, 8. septembra 2009. Ljubljana : Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2009

⁵⁹ Prema: Ibid. Str. 67-72

⁶⁰ Prema: Avguštin, M. Razmerja med slikovnimi in besednimi sporočili. Str. 75-84. U: Razmerja med slikovnimi in besednimi sporočili : zbornik Bralnega društva Slovenije. Ljubljana, 8. septembra 2009. Ljubljana : Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2009

Ovoj podjeli svakako je potrebno pridružiti i tzv. *slikopriču*, koja služi učenju čitanja i pisanja. Sastavljena je od kratkog teksta pisanog velikim tiskanim slovima, a pojedine riječi nadomještene su ilustracijom na temelju koje dijete izabire odgovarajuću riječ (u pravilu imenicu) ili skup riječi u pravilnom jezičnom obliku. Cvetka Sokolov navodi da slikopriča sadrži od sedamdeset do sto riječi od kojih je petnaest do dvadest imenica prikazano ilustrativno. Iz toga slijedi zaključak da se izgled takve ilustracije temelji na jasnoći, jednostavnosti i privlačnosti, a katkada je poželjno slikopriču nadgraditi notom duhovitosti.⁶¹

Slika 27. Poznata slikopriča *Mirko i Marko* Antona Postružnika iz tridesetih godina 20. st.

Niko Grafenauer piše kako ilustracija za dijete ima funkciju *tropa* odnosno znaka koji je objašnjen putem teksta. Ilustracija je jedan od temelja za razvoj kulturne svijesti u vidu estetske informacije. U današnjem svijetu prevladava vizualna pismenost i komunikacija, time se po tipologiji mijenja i slikovnica: klasični tekst se skraćuje u kratki komentar, pojavljuju se tzv. autorske slikovnice, strip-slikovnice, stripovi i popularnoznanstvene slikovnice.⁶²

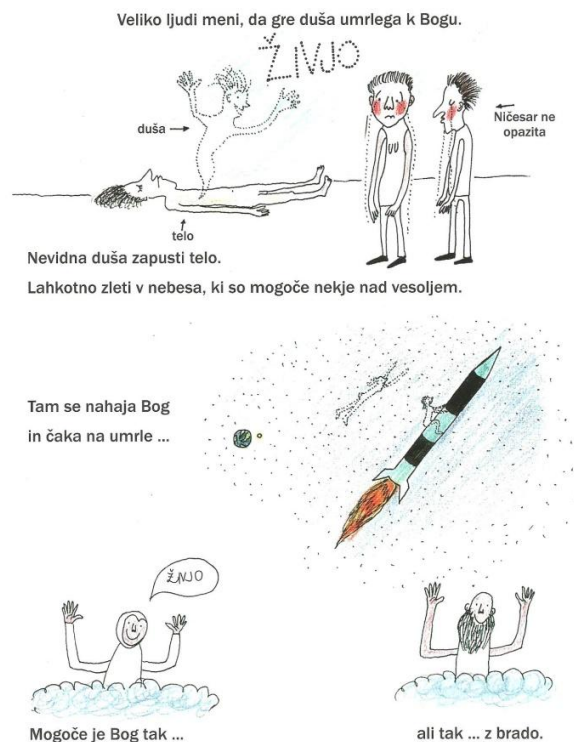
⁶¹ Prema: Sokolov, C. Slikopis – mala šola branja in pisanja. Str. 84. U: Razmerja med slikovnimi in besednimi sporočili : zbornik Bralnega društva Slovenije. Ljubljana, 8. septembra 2009. Ljubljana : Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2009

⁶² Prema: Grafenauer, N. Slikanica in njeno sporočilo. Str. 7-9. U: Slovenska slikanica in knjižna ilustracija za mladino 1945 – 1971. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1978

U likovnom oblikovanju slikovnice, najzastupljenije su sljedeće tehnike⁶³:

- fotografske
- lutkarske
- slike stvarnih dječjih crteža
- crteži umjetnika
- strip slikovnice
- interaktivne

Upoznavajući likovne tehnike, uz ostale likovne značajke ilustracije, u djetetu se razvija smisao za estetiku, a koja je oplemenjena njegovim osjećajima i doživljajima ilustracija.

Slika 28. Primjer komične ilustracije s elementima stripa. (Pernilla Stafelt: *Knjiga o smrti*)

3.3. ULOGA ILUSTRACIJE U SLIKOVNICI

Slikovnica je, dakle, prva djetetova knjiga koja ga od malih nogu uvodi u svijet čitanja i estetike, kako knjižne tako i likovne. Jože Zupan uputio se korak dalje, te ilustraciju određuje kao put ka knjizi. Čitatelji svih dobi, počevši od najmlađih, vrlo često odabiru knjigu upravo na temelju ilustracija.⁶⁴ Mnogi autori govore o slikovnici kao „o dječjoj knjizi *par excellence*“.⁶⁵

⁶³ Prema: Martinović, I. i I. Stričević. Slikovnica : prvi strukturirani čitateljski materijal namijenjen djetetu. Str. 39-63. Liberallium, IV, 1(2011). Str. 51

Maruša Avguštin navodi u kakvim knjigama nailazimo na ilustracije koje sudjeluju u procesu učenja čitanja i čitanja:

- leporelli⁶⁶
- ilustrirane narodne i autorske pjesmice
- slikovnice

Autorica navodi kako djetetu koje uči čitati promatranje slika znači stanku od čitanja. Slikovnice su put do složenijih tekstova, s manje ili više ilustracija, a također i do stripova, koji su privlačni tinejdžerima. Stripovi, kao i slikovnice također mogu predstavljati pomoć u učenju čitanja.

Ilustracija je *aplikativna* grana likovne umjetnosti. Ilustracija, dakle, nije samo pomoć u čitanju već umjetnikova interpretacija literarno-umjetničkog teksta, s većom ili manjom likovnom senzibilnošću i angažmanom. Same ilustracije, navodi autorica dalje, srodne su samostalnom likovnom izrazu, iako s određenim ograničenjima i sporijim mijenjanjem, što proizlazi iz zahtjeva da ilustracija bude, shodno tekstu, čitljiva, te obzirom na (prvenstveno) mladu publiku koja preferira najviše realistički, ekspresionistički, poetični ili pojednostavljeni stil ilustracije u smjeru dječjeg crteža ili kubističkih formi.⁶⁷

Dijete ilustraciju spoznaje prije negoli savlada jezik. Ilustracije su poseban likovni jezik, koji slijedi tekst; ilustracija također postoji kao samostalna umjetnička tvorevina koja poštuje likovne elemente kao što su crta, boja, svjetlost i sjena, oblici, struktura i kompozicija. Oblikovanje ilustracije uvjetovano je tekstom i stilom likovnog umjetnika koji stvara umjetničku ilustraciju. Dobro oblikovana knjižna ilustracija dodatno obogaćuje literarno djelo i u djetetovom razvoju igra osobito važnu ulogu.⁶⁸ Knjižna ilustracija u slikovnicama ima, dakle, sljedeće funkcije: potiče čitanje i razvoj osobnog likovnog stvaralaštva djeteta, baza je za stjecanje znanja o likovnoj umjetnosti i stvaranje umjetničkog senzibiliteta.

Prema Veroniki Rot Gabrovec neverbalni sistem znakova likovne umjetnosti postepeno se uči, počevši upravo od ilustracija u slikovnici. Dijete spoznaje u prvom redu koje su značajke knjige i kako ona izgleda. Primijetit će, na primjer, da je ilustracija na koricama, u pravilu, odvojena od ostalog dijela knjige. Postepeno će

⁶⁴ „Ilustracija se enakovredno uključuje v življenje knjige. Ilustracija je bližnjica h knjigi...” Vidi: Zupan, J. Ilustracija – bližnjica h knjigi. Str. 90. U: Razmerja med slikovnimi in besednimi sporočili : zbornik Bralnega društva Slovenije. Ljubljana, 8. septembra 2009. Ljubljana : Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2009

⁶⁵ Crnković, Težak, Hranjec, Posilović. Navode vidi u: Martinović, I. i I. Stričević. Slikovnica : prvi strukturirani čitateljski materijal namijenjen djetetu. Str. 39-63. Liberallium, IV, 1(2011). Str. 47

⁶⁶ Vidi fusnotu br. 38

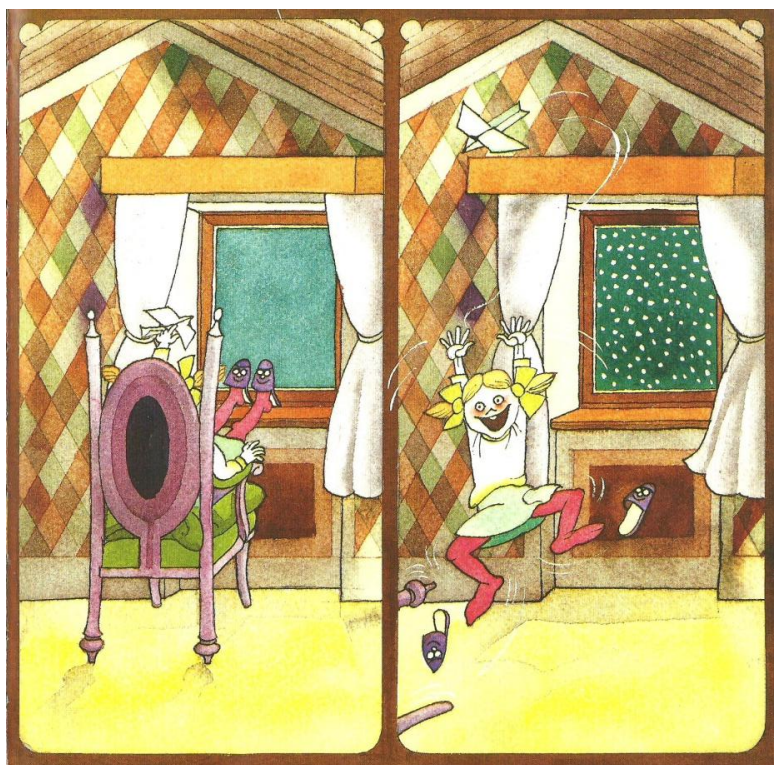
⁶⁷ Prema: Avguštin, M. Ilustracija kot pomoč pri branju. Str. 92. U: Branje – skrb vseh. 2. strokovno posvetovanje Bralnega društva Slovenije. Ljubljana, 21. in 22. november 1997. Ljubljana : Bralno društvo Slovenije, 1998

⁶⁸ Prema: Avguštin, M. Slovenska knjižna ilustracija. Str. 103. U: Beremo skupaj : priručnik za spodbujanje branja. Ljubljana : Mladinska knjiga, 2003

prepoznavati slikarske tehnike, značenje mjerila, perspektive i boje; dobit će osjećaj za trodimenzionalnost i spoznat će tehnike prikaza tijela u pokretu... Dijete ne čita (sluša) samo tekst, ono također „čita“ ilustracije.⁶⁹ Dijete putem ilustracije u slikovnici uči promatrati i nadzirati svoju okolinu, time i samoga sebe.

Između tekstovnog i slikovnog dijela slikovnice nastaje napetost, doživljaj slike i teksta je intenzivan.⁷⁰ Autorica navodi kako odrasliji čitatelji ilustraciju gledaju kao cjelinu, dok djeca pažljivo gledaju sliku te pronalaze mnoštvo detalja.

O likovnoj kulturi i odgoju od najranijih dana piše Silva Karim. Likovni jezik razumljiv je svima, a osnovni elementi su: crta, boja, svijetlo-tamno i točka. Likovni jezik gotovo neizostavno dopunjuju osjećaji i duhovnost. Ilustracija od najranije dobi u djetetu razvija likovni jezik, maštu, ustrajnost, samostalnost i spontanost u izražavanju.⁷¹

Slika 29. Iz slikovnice bez teksta *Maruška Potepuška* Marjana Amaliettija.

⁶⁹ „Slika otroka spodbudi k izvirnim, samostojnim ubeseditvam. Pogosto se zgodi, da otroci odraslega prosijo, naj jim „prebere še sliko“ ali pa sami glasno „preberejo“ vso knjižico.“ Vidi: Rot Gabrovec, V. Branje podob. Str. 100. U: Beremo skupaj : priročnik za spodbujanje branja. Ljubljana : Mladinska knjiga, 2003

⁷⁰ „Za otroke so zelo spodbudne ilustracije, na katerih se dogaja kaj nevsakdanjega, nepričakovanega, ilustracije, ki so čustveno močno nabite, ki prikazujejo nekaj več kot zgolj potek te ali one dejavnosti.“ Vidi: Marjanovič Umek, Lj. i M. Zupančič: Vloga branja in pripovedovanja v otrokovem razvoju. Str. 32. U: Beremo skupaj : priročnik za spodbujanje branja. Ljubljana : Mladinska knjiga, 2003

⁷¹ Prema: Karim, S. Knjiga in njene likovne spodbude. Str. 133-135. U: Beremo skupaj : priročnik za spodbujanje branja. Ljubljana : Mladinska knjiga, 2003

3.4. PODJELA SLIKOVNICA

Jedna od klasičnih podjela slikovnica jest na realistične i fiktivne. Maria Nikolajeva u vezi s tom podjelom, odnosno umjesto nje, uvodi pojam *modalnost*. Modalnost se odnosi na tekst slikovnice, koji potom pomaže ilustratoru pri mimetičkom, odnosno nemimetičkom predstavljanju teksta. Modalnost je složenija kategorija od standardne podjele slikovnica na realističnu i fiktivnu jer čitatelj realistično koncipiranu radnju slikovnice može percipirati kao realističnu (prema logici, a ne prema iskustvu).

Maria Nikolajeva dijeli slikovnice obzirom na zastupljenost teksta i slike:

- slikovnice u kojima je odnos teksta i slike simetričan (tekst i slika odnose se na istu informaciju)
- slikovnice u kojima je odnos teksta i slike komplementaran (tekst i slika međusobno se dopunjuju)
- slikovnice u kojima je odnos teksta i slike stupnjevit (tekst naglašava i nadilazi značenje slike i obratno)⁷²

U svakoj od navedenih vrsta slikovnica, potrebno je voditi računa da su slika i tekst međusobno povezani i nedvosmisleni.

Maria Nikolajeva također daje još jednu vrlo zanimljivu podjelu slikovnica na dvije „krajnje“ slikovničke vrste: bez teksta te bez slike. Njih dalje dijeli na narativne i „nenarativne“, obzirom na prirodu samog teksta odnosno same slike.⁷³

Niko Grafenauer dijeli slikovnice po tipologiji na:

- tradicionalnu literarnu slikovnicu
- *teamsku* i autorsku slikovnicu⁷⁴
- strip slikovnicu
- slikovnicu bez riječi
- popularnoznanstvenu, realnu slikovnicu

Osim ovih vrsta slikovnice, autor određuje termin *iluzijske* slikovnice.

Estetska poruka tradicionalne slikovnice proizlazi iz cjelovite estetske poruke na temelju teksta i slike. U *teamskoj* i *autorskoj* slikovnici tekst i ilustracija nastaju istovremeno, od istog/istih autora. Za razliku od tradicionalne slikovnice, u ovakvoj

⁷² Prema: Santoro, I. Pisani svet slikanice. Str. 63-74. U: Razmerja med slikovnimi in besednimi sporočili : zbornik Bralnega društva Slovenije. Ljubljana, 8. septembra 2009. Ljubljana : Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2009

⁷³ Prema: Nikolajeva, M. i C. Scott. How picturebooks work. New York, London : Garland Publishing, 2001. Google book. Str. 8 Vidi:

http://books.google.si/books/about/How_Picturebooks_Work.html?id=EbCfCLUOZD0C&redir_esc=y

⁷⁴ „Autorski koncept slikovnice, kao i pojam autorstva dječje knjige u punom smislu se afirmiraju tek 60-tih godina...“ Vidi: Javor, R. Ilustriranje dječje knjige u Hrvatskoj – pregled najznačajnijih autora od 1950. godine. Str. 39. U: Kakva je knjiga slikovnica : zbornik. Zagreb : Knjižnice grada Zagreba 2000.

slikovnici tekst i ilustracije su nerazdružljivi. Značajka stripa⁷⁵ je *fragmentarizacija* fabule, nedostatak detaljnijih određenja fabule i dinamičnost. Stoga, čitajući strip, čitatelj ima aktivniju ulogu nego čitajući slikovnicu. U slikovnici bez riječi tekst je u potpunosti nadomješten ilustracijom.

34 maliq, DARKO MACAN: BOROVNICA - PASICE

Slika 30. Strip-ilustracija. *Borovnica* Darka Macana.

Za razliku od do sada spomenutih vrsta slikovnica, koje ćemo svrstati u skupinu iluzijskih slikovnica, popularnoznanstvene/realne slikovnice, mogli bismo reći, jesu vrsta slikovnica, a ujedno i skupina slikovnica u kojima dijete spoznaje svijet koji ga okružuje na temelju stvarnog iskustva i prave realnosti. U ovu skupinu u početnoj fazi pripadaju slikovnice bez riječi i leporello slikovnice s temom iz stvarnog svijeta i života, potom slijede publikacije i slikovnice koje prenose čovjekovo znanje (znanost, djelatnost, kultura i umjetnost).

Niko Grafenauer, rukovođen McLuhanovom⁷⁶ teorijom o informacijama „vrućeg“ i „hladnog tipa“, slikovnice će svrstati u ona prva, obzirom da „vrući“ tekst slikovnice karakterizira visok stupanj određenosti i brojnost podataka. Strip će Niko Grafenauer svrstati u „hladne“ tekstove zbog već spomenute aktivnije uloge čitateljske publike u poimanju teksta. Autor napominje kako je dijete mnogo aktivniji čitatelj⁷⁷ negoli

⁷⁵ Strip „je po svoji mozaični zasnovi zelo podoben televizijski sliki, po izrazu pa se pravzaprav navezuje na grobo pikturalnost starih lesorezov.“ Vidi: Grafenauer, N. Slikanica in njeno sporočilo. Str. 10. U: Slovenska slikanica in knjižna ilustracija za mladino 1945 – 1971. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1978

⁷⁶ Marshall McLuhan (1911.-1980.) bio je kanadski filozof teorije komunikacije. Vidi: http://en.wikipedia.org/wiki/Marshall_McLuhan, 11.8.2014.

⁷⁷ „Otrokovo „kulturno okolje“, ki ga oblikuje njegovo še dokaj nerazvito skustvo, je informativno manj nasičeno, kot pa to velja za enako okolje odraslega človeka. To pa pomeni, da „iluzija“, v katero ga zvaljja slikanica s svojo literarno (likovno) govorico odpira, širi, dograjuje obseg njegovega „kulturnega“ okolja, in sicer na celovit, globinski, fundamentalen način, saj je zanj svet, ki mu ga odkriva slikanica, igralnica, v kateri se naseli s svojimi domišljijjskimi predstavami. Gre torej za igro, ki je hkrati njegova eksistencialna resnica in izvor oziroma oblika njegove identifikacije z estetskim sporočilom slikanice.“ Vidi: Grafenauer, N. Slikanica in njeno sporočilo. Str. 12. U: Slovenska slikanica in knjižna ilustracija za mladino 1945 – 1971. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1978

odrastao čovjek, tako da je moguće da slikovnice za njega nisu u potpunosti „vruće“ informacije.

Autorice Ivana Martinović i Ivanka Stričević u svojem članku⁷⁸ navode još jednu podjelu slikovnica. To je podjela slikovnica po obliku:

- leporello slikovnica
- pop-up slikovnica⁷⁹
- nepoderive slikovnice
- slikovnica igračka
- multimedijaska slikovnica
- elektronička slikovnica

Autorice kao primjer elektroničke slikovnice navode prvu hrvatsku slikovnicu za iPad i iPhone Andree Petrlik Huseinović *Slonić Oscar*.

Kao primjer pop-up slikovnice, važno je spomenuti slikovnice Zdenka Bašića (*Alisa u zemlji čudesa*, *Snjeguljica*, *Pinokijeve pustolovine* i dr.). Kao primjer multimedijske obrade navest ću multimedijski projekt *Priče iz davnine* Ivane Brlić-Mažuranić te *de luxe* izdanja dviju njenih bajki: *Šuma Striborova* i *Neva* (Sunce djever i Neva Nevičica), u izdanju Bulaja naklade.⁸⁰

Slika 31. *De luxe* projekt „Neva“ Bulaja naklade.

⁷⁸ Martinović, I. i I. Stričević. Slikovnica : prvi strukturirani čitateljski materijal namijenjen djetetu. Str. 39-63. Liberallium, IV, 1(2011). Str. 51

⁷⁹ „Termin „pop-up knjiga“ odnosi se na trodimenzionalno oblikovanu pokretnu knjigu, iako izraz pokretne knjige obuhvaća tipove knjiga kao što su: pop up, transformacije, tunel knjige, pop out, pull down itd. od kojih se svaka izvodi na sebi svojstven način. (...) Dakle, pop-up slikovnica je tvrdo uvezana knjiga šivana koncem preko vezica. Uvez knjige proveden je u cijelosti ručnim načinom. Ilustracije su otisnute digitalnim tiskom zbog male naklade. Opseg knjižnog bloka je 24 stranice, knjižni slog od 4 stranice je uvezna jedinica.“ Str. 633, 641. Vidi: Batušić, S., Kovačić, S. i T. Tomadin. Utjecaj idejnog rješenja pop-up slikovnica na realizaciju vrsta uveza knjigoveškog proizvoda. Str. 633-646. U: Blaž Baromić ... (Zbornik sažetaka), Zagreb : Hrvatsko društvo grafičara, 2012. Preuzeto sa stranice: http://bib.irb.hr/datoteka/595906.BatusicKovacicTomadin-_Proceedings_BB_-_2012.pdf, 11.8.2014.

⁸⁰ <http://www.bulaja.com/onama.htm>, 13.8.2014.

Slika 32. Isječak iz slikovnice *Alisa u Zemlji čudesa*. Ilustracija s pop-up učinkom Zdenka Bašića.

3.5. DJEČJA ILUSTRACIJA U SVJETLU KNJIŽNIČARSTVA

Kriteriji za odabir građe za bebe i djecu rane dobi obuhvaćaju: kvalitetu, prilagođenost dobi, sigurnost, raznolikost, zanimljivost, privlačnost, nepristranost i podršku razvoju djeteta. Za slijepe i slabovidne nabavlja se njima prilagođena građa. Također je potrebno njegovati multikulturalnost u izboru građe. Igračke koje se posuđuju moraju zadovoljavati kriterije sigurnosti i čistoće.⁸¹ Najčešća građa za djecu jesu slikovnice, u kojima je važnost ilustracije ista ili čak veća u odnosu na tekst. Ilustracije moraju slijediti sve navedene kriterije za slikovnicu kao cjelinu.

⁸¹ Prema: Smjernice za knjižnične usluge za bebe i djecu rane dobi. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2008. Str. 16

Dječje knjižnice organiziraju programe prilagođene djeci, a koji se odnose kako na književnost, tako također i na ilustracije. Knjižnice grada Zagreba, Hrvatsko knjižničarsko društvo, odsjeci za knjižničarstvo i informacijske znanosti na fakultetima, izdavačke kuće i drugi, promoviraju ilustraciju kao važan sastavni dio književnog djela, ali i kao samostalni medij.

U sastavu Knjižnica grada Zagreba od 1993. godine djeluje *Hrvatski centar za dječju knjigu* s ciljem razvoja hrvatske dječje knjige i knjižničarstva, a od 1995. godine postaje jedna od sekcija u sastavu međunarodne udruge IBBY (*International Board on Books for Young People*). O nominacijama za međunarodne i domaće nagrade i manifestacije, odlučuje *Nacionalni odbor za dječju knjigu* koji predsjedava Hrvatskom centru za dječju knjigu. Nacionalni odbor za dječju knjigu ima petnaest članova: ravnateljicu Knjižnica grada Zagreba, predstavnik Knjižnica grada Zagreba, stručnjake s područja književnosti i ilustracije, predstavnika Društva hrvatskih književnih prevoditelja i predstavnika Ministarstva kulture.⁸²

Komisija za knjižnične usluge za djecu i mladež Hrvatskoga knjižničarskog društva osnovana je 1999. godine u okviru Sekcije za narodne knjižnice sa sjedištem u Gradskoj knjižnici „Ivan Goran Kovačić“ u Karlovcu.⁸³ Članovi Komisije za knjižnične usluge za djecu i mladež, uz sudjelovanje dječjih knjižničara i mladeži Hrvatskoga knjižničarskog društva, sastavljaju od 2005. godine Liste dobrih knjiga za djecu, mlade i roditelje. Kvaliteta knjiga procjenjuje se na temelju ilustracija, teksta, jezika, zanimljivosti sadržaja i opreme knjige. Kriteriji odabira jesu: dob djeteta (od najmlađih čitatelja do kategorije „mladi“ čitatelj), hrvatski autori, strani autori, literarno-književni tekstovi te popularno-znanstvena literatura za djecu, mlade i roditelje.⁸⁴

⁸² Prema: <http://www.kgz.hr/default.aspx?id=2916>, 21.8.2014.

⁸³ Prema: http://www.hkdrustvo.hr/hr/strucna_tijela/17/, 24.8.2014.

⁸⁴ Prema: <http://www.kgz.hr/default.aspx?ID=4469>, 24.8.2014.

4. HRVATSKA DJEČJA ILUSTRACIJA DO 1945. GODINE

Prva slikovnica objavljena u Hrvatskoj potječe iz 1796. godine. Antun Vranić preveo⁸⁵ je njemačko izdanje Campeova Robinzona⁸⁶ s ručno reproduciranom i obojenom ilustracijom, drvorezom⁸⁷. Za razliku od tako izrađene ilustracije, češće su se upotrebljavale već gotove ilustracije. Godine 1844. hrvatski ilustrator Albert Nikola Lauppert, zaslužan je za litografske ilustracije hrvatske knjige u šest stavaka: *Basne* Ignjata Čivića Rohrskoga.

U drugoj polovici 19. stoljeća uz crno-bijele ilustracije (karakteristične ponajviše za časopise), postepeno se uvode i ilustracije u boji, za što je zaslužan nakladnik Lavoslav Hartman. Postavši nakladnikom najstarijeg hrvatskog dječjeg časopisa, *Bosiljka*⁸⁸, također unapređuje časopisnu ilustraciju. Godine 1873. počinje izlaziti „najdugotrajniji dječji časopis u Hrvatskoj“⁸⁹ *Smilje*, koje sadrži ilustracije hrvatskih autora. *Bršljan* (1873.-1876., 1889.-1903.) je imao od 1889. godine u svakom broju dvije crno-bijele ilustracije i jednu litografiju u boji.⁹⁰ *Narodne pripovijetke* iz 1888. godine Stjepana Basaričeka, sadrže osam ilustracija u crno-bijeloj tehnici i tri litografije u boji.⁹¹

Broj 1. U Zagrebu 1. rujna 1901. Teč. XXX.

Slika 33. Secesijska naslovna vinjeta Mencija Clementa Crnčića u časopisu *Smilje*, 1901.

⁸⁵ *Mlaissi Robinzon: iliti jedna kruto povolya, y hasznovita pripovezt za detzu*. Vidi: Batinić, Š. i B. Majhut. *Od slikovnjaka do Vragobe : hrvatske slikovnice do 1945*. Zagreb : Hrvatski školski muzej, 2001. Str. 23

⁸⁶ *Robinson der Jüngere* Joachima Heinricha Campea.

⁸⁷ Prema: Batinić, Š. i B. Majhut. *Počeci slikovnice u Hrvatskoj*. Str. 23. U: *Kakva je knjiga slikovnica : zbornik*. Zagreb : Knjižnice grada Zagreba, 2000.

⁸⁸ „Ostat će zapisan kao čovjek (odnosi se na učitelja Ivana Filipovića) koji je pokrenuo prvi hrvatski dječji časopis. (...) Prvi broj *Bosiljka* izašao je 10. listopada 1864. godine.“ Vidi: Batinić, Š. *Zabava i pouka dobroj djeci i mladeži : hrvatski časopisi za djecu i mladež od 1864. do 1945*. Zagreb : Hrvatski školski muzej, 2004. Str. 13

⁸⁹ Vidi: Batinić, Š. i B. Majhut. *Od slikovnjaka do Vragobe : hrvatske slikovnice do 1945*. Zagreb : Hrvatski školski muzej, 2001. Str. 26

⁹⁰ Prema: Batinić, Š. *Zabava i pouka dobroj djeci i mladeži : hrvatski časopisi za djecu i mladež od 1864. do 1945*. Zagreb : Hrvatski školski muzej, 2004. Str. 42

⁹¹ Prema: Batinić, Š. i B. Majhut. *Od slikovnjaka do Vragobe : hrvatske slikovnice do 1945*. Zagreb : Hrvatski školski muzej, 2001. Str. 55

Od 80-tih godina 19. stoljeća pojavljuju se prve slikovnice na hrvatskom jeziku. Prije toga uglavnom su prevladavale njemačke i francuske slikovnice. Pojavom slikovnica na hrvatskom jeziku, nastaje također i termin na hrvatskom jeziku: *slikovnica* i *slikovnjak* (Ivan Filipović, 1869.). U počecima, ilustracije su obično stranog porijekla. Dvadesetih godina 20-tog stoljeća mnogi hrvatski slikari bave se dječjom ilustracijom, od kojih je najznačajniji Vladimir Kirin, zaslužan za ilustracije američkog (1922.) i engleskog izdanja (1924.) *Priča iz davnine* Ivane Brlić-Mažuranić te za ilustracije *Čudnovatih zgoda šegrta Hlapića* (1922.) iste autorice. Također se bavio ilustracijom za časopise. Nešto kasnije javlja se još jedan značajan ilustrator, Andrija Maurović, koji se bavi časopisnom ilustracijom, ilustracijom bajki i priča, te u manjoj mjeri i slikovnica. Smatramo ga najplodnijim ilustratorom do 1945. godine.⁹²

Najstarija hrvatska sačuvana slikovnica (vjerojatno nije prva hrvatska slikovnica) bila je slikovnica *Domaće životinje*, s tekstom Josipa Milakovića i slikama⁹³ Heinricha Leutemanna u nakladi Sveučilišne knjižare Franje Župana (Albrecht i Fiedler). Tadašnji najuspješniji nakladnik Lavoslav Hartman, iste je godine objavio dvije slikovnice. Ne zna se tko od ovih nakladnika nosi prvenstvo, budući da nije postojala praksa navođenja godine izdanja u slikovnicama (niti podataka o autoru i ilustratoru; izbor podataka je proizvoljan).⁹⁴

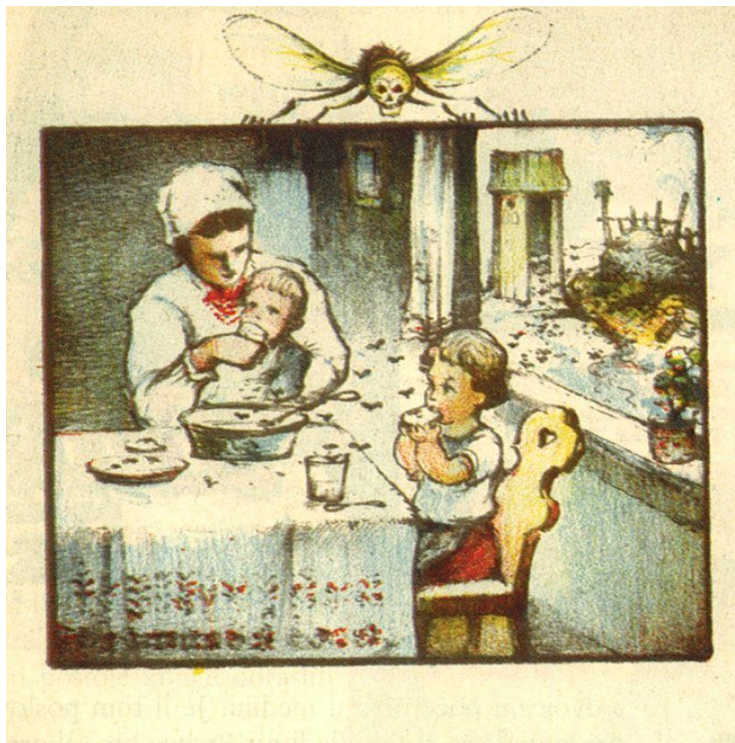
Slika 34. Najstarija sačuvana slikovnica u Hrvatskoj.

⁹² Prema: Batinić, Š. i B. Majhut. *Od slikovnjaka do Vragobe : hrvatske slikovnice do 1945.* Zagreb : Hrvatski školski muzej, 2001. Str. 27, 28, 30, 56

⁹³ „Osam litografija je otisnuto samo na jednoj strani boljeg papira.“ Vidi: Batinić, Š. i B. Majhut. *Počeci slikovnice u Hrvatskoj.* Str. 26. U: *Kakva je knjiga slikovnica : zbornik.* Zagreb : Knjižnice grada Zagreba, 2000.

⁹⁴ Prema: *Ibid.* Str. 33, 34

Prva hrvatska slikovnica, u smislu hrvatskog autora i ilustratora, bila je *Dječja čitanka o zdravlju* iz 1927. godine nakladnika Higijenskog zavoda iz Zagreba. Podatak o autorici nije naveden (Ivana Brlić-Mažuranić), dok je podatak o autoru-ilustratoru, Vladimiru Kirinu, naveden.⁹⁵

Slika 35. Ilustracija iz prve slikovnice (samo) hrvatskih autora. *Dječja čitanka o zdravlju*, 1927.

Tridesetih i četrdesetih godina 20. stoljeća dolazi do komercijalizacije u proizvodnji slikovnica. Najbrojnije su slikovnice autora Dinka Chudobe. Prema obliku, najviše je standardnih slikovnica, dok je vrlo malo leporello slikovnica (zanimljivo je da su neke od tzv. leporello slikovnica prvotno bile slikovnice s tekstom koji je izostavljen) te knjiga-igračaka i tzv. živih knjiga (*lebende Bücher*, *Pop Up*, *Livre jou*). U razdoblju do 1945. godine nastale su samo dvije slikovnice-igračke: *Koliko je sati* i *Vesela računica*, obje iz 1942. godine.⁹⁶

Hrvatski autori-ilustratori u početku su vrlo rijetki i malobrojni. Ilustracije slikovnica obično su stranog podrijetla (Njemačka: Carl Offterdinger, Heinrich Leutemann, Walter Zweigle; Engleska: Emily Harding, Harriet M. Bennet; Amerika; Francuska; Češka), a slikovnice nastaju „obrnuto“: na temelju ilustracija nastaje tekst, koji je uglavnom nekvalitetan ili prosječan. Od pojave ilustracija za djecu 1888. godine u knjizi *Narodne pripovijetke*, a koje je naslikao Milan Rogulja pa do pojave ilustracija Vladimira Kirina, prošao je dugi niz godina. To dokazuje da se hrvatska ilustracija za

⁹⁵ Prema: Ibid. Str. 37

⁹⁶ Prema: Ibid. Str. 39, 40, 45, 46, 54

djecu razvija sporadično i sporo. Kao i u drugim državama, početkom 20. stoljeća vidljiv je utjecaj secesijske umjetnosti⁹⁷. Slikovnice poprimaju, potpuno ili djelomično, stilska obilježja secesije, koja slikovnici itekako odgovaraju. U tom razdoblju pojavljuju se nove, fotografske tehnike.⁹⁸

Početak 20-tog stoljeća, hrvatski slikari počinju ilustrirati dječje knjige (npr. Oton Iveković, Vladimir Becić, Ljubo Babić, Nasta Šenoa-Rojc, Vladimir Kirin i drugi). Za razliku od ilustrirane dječje knjige, slikovnička ilustracija sporije se razvija, a tome pridonosi pojava komercijalizacije slikovnica u međuratnom razdoblju. Andrija Maurović, ilustrirao je samo tri slikovnice⁹⁹: slikovnica-bojanka *Čudnovati pijetao* Zlatka Špoljara napisana prema narodnoj pripovijesti iz 1930. godine¹⁰⁰, *Dodo i Buco: iz tatine bilježnice*¹⁰¹ Slavka Ježića iz 1943. godine i *Patuljak: priče u pjesmi za djecu, 1. i 2. dio.*¹⁰²

Još nekoliko zanimljivih slikovnica nastaje tridesetih godina. Ilustratori počinju prikazivati predjele Hrvatske unutar slikovnica. Takav primjer je *Krokodil: poema za malene* iz 1936. godine, ruskog autora Korneja Ivanoviča Čukovskog s ilustracijama Otona Postružnika koji ilustracijom prikazuje Zagreb svog doba. Predjeli Hrvatske također su zastupljeni u slikopriči *Mirko i Marko* Antona Postružnika. Godine 1937. izdana je *Slikovnica o Žarku, Marku i Šarku* čiji autori su učenici 4. razreda vježbaonice u Zagrebu, a koji su inspiraciju za svoju slikovnicu dobili u stripu. Mentor im je bio učitelj i pjesnik Nikola Pavić.¹⁰³ Slikovnica je u mekom uvezu, korice su u boji, iznutra je crno-bijela.¹⁰⁴

⁹⁷ „...svođenje složenih perceptivnih podataka na jednu dekorativno izvijenu liniju, svođenje oblika i trodimenzionalnosti objekata na jednoliko obojenu plohu, kompozicije tretirane asimetrično, pozadine posve prazne, bijele, tek naznačene nekim sugestivnim detaljem. Kad tomu još pridode karikatura, kao medij takva je slika osobito bliska jednostavnosti koju traži najmlađi konzument, živopisnost jasnih i jednostavnih boja i detalju kao sugestivnom nositelju značenja.“ Vidi: Ibid. Str. 51, 53

⁹⁸ Prema: Ibid. Str. 16, 27, 51, 53, 55, 61

⁹⁹ Prema: Ibid. Str. 27, 39

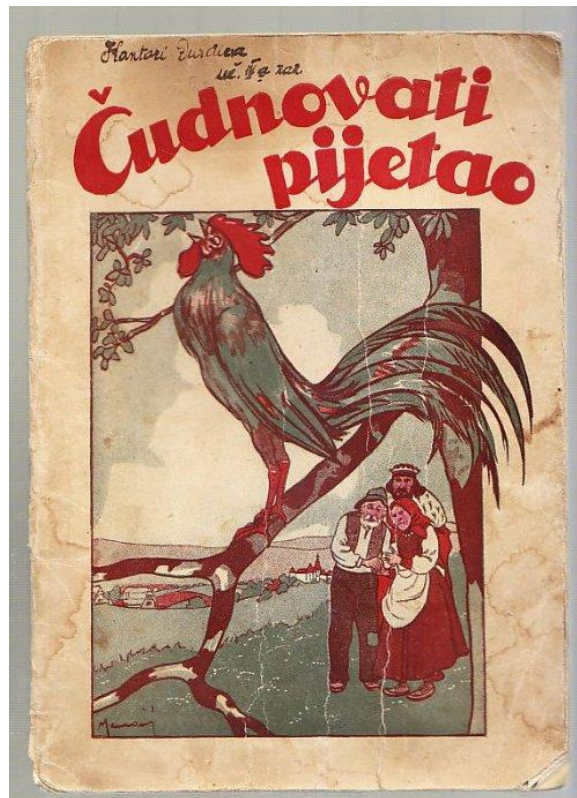
¹⁰⁰ „Čudnovati pijetao slikovnica je za djecu koja govori o djedu i baki, o nesretnoj kokici i čudnovatom pijetlu. Pijetla je u početku pratio zao udes, ali se odvažio da krene u svijet tražiti sreću. Zadesile su ga mnoge zgode i nezgode...“ Vidi: <http://www.njuskalo.hr/antikvarne-knjige/zlatko-spoljar-cudnovati-pijetao-zagreb-1930-ilustr-maurovic-oglas-6781458>, 20.8.2014.

¹⁰¹ „Crtačka virtuoznost omogućila je Mauroviću da od slikovnice načini dokumentarističku sliku svakodnevice građanskoga društva za vrijeme Drugoga svjetskog rata, i to u nizu portreta obitelji Ježić.“ Vidi: Batinić, Š. i B. Majhut. *Od slikovnjaka do Vragobe : hrvatske slikovnice do 1945.* Zagreb : Hrvatski školski muzej, 2001. Str. 56

¹⁰² „Osam litografija je otisnuto samo na jednoj strani boljeg papira.“ Vidi: Batinić, Š. i B. Majhut. *Počeci slikovnice u Hrvatskoj.* Str. 27. U: *Kakva je knjiga slikovnica : zbornik.* Zagreb : Knjižnice grada Zagreba, 2000.

¹⁰³ Prema: Batinić, Š. i B. Majhut. *Od slikovnjaka do Vragobe : hrvatske slikovnice do 1945.* Zagreb : Hrvatski školski muzej, 2001. Str. 47, 58, 59

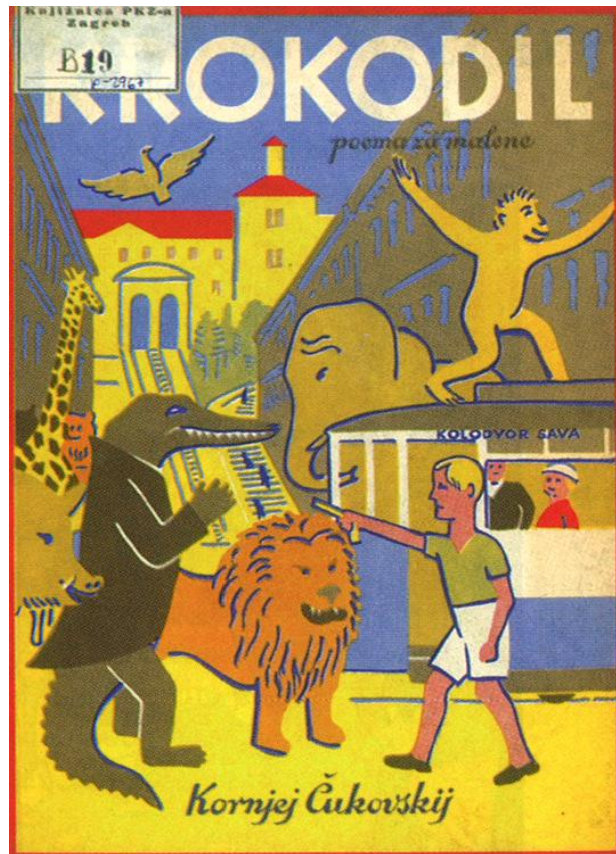
¹⁰⁴ Prema: <http://antikvarijat-biblos.hr/slikovnica-o-zarku-marku-i-sarku-proizvod-13063/>, 13.8.2014.

Slika 36. Čudnovati pijetao. Bojanka s crno-bijelim ilustracijama Andrije Maurovića.

Slika 37. Slikovnica Slavka Ježića s ilustracijama Andrije Maurovića.

Slika 38. Slikovnica s prizorima iz Zagreba.

Slika 39. Slikovnica koju su tekstovno i likovno uredila djeca.

5. HRVATSKA SUVREMENA ILUSTRACIJA

5.1. SVJETSKA PRIZNANJA ZA PODRUČJE DJEČJE ILUSTRACIJE UZ SUDJELOVANJE HRVATSKE

5.1.1. IBBY

Godine 1952. Jella Lepman organizirala je sastanak u Münchenu pod nazivom *International Understanding through Children's Books*, koji je prerastao u ideju o osnivanju IBBY-ja (*International Board on Books for Young People*) što se ostvarilo naredne godine. IBBY je registriran u Zürichu kao neprofitna organizacija. Među članovima-osnivačima bili su i Astrid Lindgren te Erich Kästner. Godine 1956. ustanovljena je međunarodna Andersenova nagrada koju svake druge godine dodjeljuje IBBY.

Članice IBBY-ja su brojne države, među njima i tri veća odsjeka IBBY-ja: IBBY Canada, IBBY Ireland, IBBY Australia te USBBY (*United States Board on Books for Young People*). IBBY zastupa razvoj i izdavanje dječje knjige, pogotovo u duhu zaštite prava djeteta. IBBY surađuje s mnogim internacionalnim organizacijama, institucijama i izložbama.

5.1.2. Nagrada Hans Christian Andersen

Najveća svjetska nagrada s područja dječje književnosti jest Andersenova nagrada koja se dodjeljuje od 1956. godine (svake druge godine). Od godine 1966., osim piscima, nagrade se dodjeljuju i ilustratorima. Dodjeljuje ju, u obliku diplome i medalje, IBBY (*International Board on Books for Young People*). Hrvatska (*Hrvatski centar za dječju knjigu*¹⁰⁵) je članica sekcije IBBY-ja od 1995. godine. Od 1966. godine hrvatski kandidati, među ilustratorima, za ovu nagradu, bili su Ivica Antolčić, Ivan Vitez, Vjekoslav Vojo Radoičić, Cvijeta Job i Svetlan Junaković (godine 2008. i 2010. među prvih pet finalista).¹⁰⁶

5.1.3. Sajam dječje knjige u Bologni

Godine 1966. osnovana je Međunarodna nagrada ilustracije na Sajmu dječje knjige u Bologni (*Bologna children's book fair*, osnovan 1963. godine) i s njime vezana Međunarodna izložba ilustratora. Hrvatski dječji izdavači knjiga, pisci i ilustratori, do 2013. godine, sudjelovali su na ovom sajmu osam puta (prvi puta 2006. godine). U

¹⁰⁵ Osnovan 1993. godine.

¹⁰⁶ Prema: <http://www.kgz.hr/default.aspx?id=7433>, 21.8.2014.

godini 2014. nije registriran niti jedan hrvatski ilustrator.¹⁰⁷ Hrvatski centar za dječju knjigu kao sekcija IBBY-ja sudjeluje u pripremama hrvatskih predstavnika za Sajam dječje knjige u Bologni. Organizator nastupa Hrvatske na ovoj manifestaciji jest *Udruga nakladnika dječje knjige* pri Hrvatskoj Gospodarskoj komori.¹⁰⁸

Slika 40. Svetlan Junaković. Ilustracija iz *Poštarske bajke* (Annual 2002. Bologna fair. Fiction.)

5.1.4. BIB (Bijenale ilustracija Bratislava)

Godine 1967. osnovan je BIB (*Biennial of Illustration Bratislava*), najstariji svjetski bijenale takvog tipa. Sponzor je UNESCO i Ministarstvo kulture Slovačke. Dodjeljuje se jedanaest priznanja: Grand Prix, pet Zlatnih jabuka, pet zlatnih plaketa i jedno počasno priznanje izdavaču. Godine 1987. osnovana je BIBIANA (*International House of Art for Children*) koja osim BIB-a organizira i BAB (*Biennial of Animation Bratislava*).¹⁰⁹ Sekcije IBBY-ja svake države odabiru ilustratore koji će predstaviti njihovu državu (najviše 15 ilustratora iz svake države). Hrvatska sekcija IBBY – Hrvatski centar za dječju knjigu, upućuje hrvatske ilustratore na ovu manifestaciju od 1996. godine. Zlatnu plaketu dobili su Svetlan Junaković 2001. godine za autorsku slikovnicu *Di tutti i colori* te Andrea Petrlik Huseinović 2003. godine za svoje *Plavo nebo*.

¹⁰⁷ Prema: <http://www.bookfair.bolognafiere.it/en/bologna-illustrators-exhibition/2014-registered-illustrators/1985.html>, 21.8.2014.

¹⁰⁸ Prema: <http://www.kgz.hr/default.aspx?id=7437>, 21.8.2014.

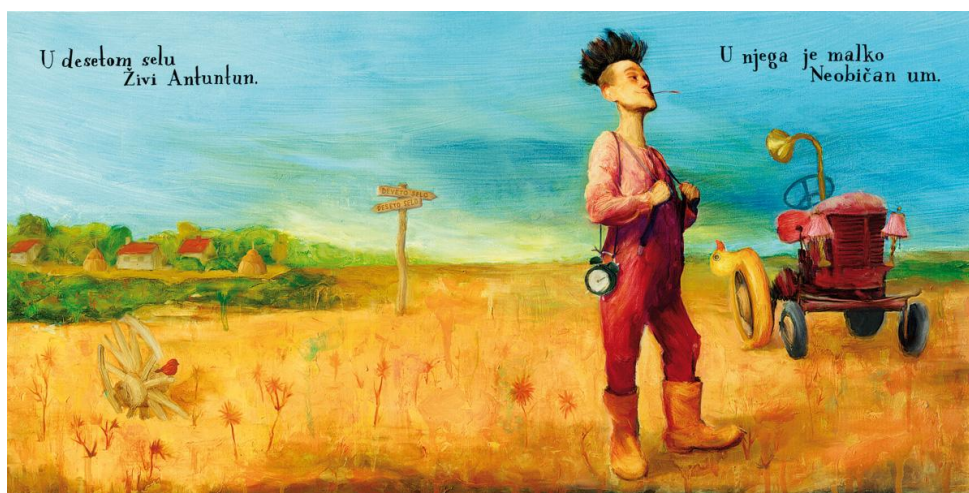
¹⁰⁹ Prema: http://en.wikipedia.org/wiki/Biennial_of_Illustration_Bratislava, 26.8.2014.

5.1.5. ALMA – Memorijalna nagrada Astrid Lindgren

U čast Astrid Lindgren, godine 2002. počinje se, u međunarodnim okvirima, dodjeljivati ova nagrada. ALMA-u je pokrenula švedska vlada, a provodi ju *Swedish Arts Council u Stockholmu*. Nagradu od 5 milijuna švedskih kruna može dobiti književnik, ilustrator, usmeni kazivač priča ili promotor čitanja, koji svojim cjelokupnim djelovanjem promiče čitanje i dječja prava. Godine 2002. hrvatski kandidat za ovu nagradu s područja ilustracije bio je Vjekoslav Vojo Radoičić, a godine 2006. Svjetlan Junaković.¹¹⁰ Nagrada se dodjeljuje za razdoblje od dvije godine. Za nominacije hrvatskih autora i ilustratora do sada su bili zaduženi: Hrvatsko knjižničarsko društvo, Hrvatski centar za dječju knjigu, Gradska knjižnica Rijeka i Autorska kuća.¹¹¹

5.1.6. Hrvatski biennale ilustracije

Hrvatska međunarodna izložba ilustracije osnovana je 2006. godine. Postavlja se u Galeriji Klovićevi dvori Zagreb pod pokroviteljstvom Grada Zagreba i Ministarstva kulture Republike Hrvatske te sponzora. Do 2014. godine postavljeno je pet takvih izložbi. Autorica stručne koncepcije izložbe jest Koraljka Jurčec Kos. Ovaj bijenale postupno uključuje sve više država, a koncepcija izložbe razvija se u smjeru sve veće kompetencije i privlačnosti. Dječjoj ilustraciji postepeno se pridodaje ilustracija za novine i časopise, knjižna i reklamna ilustracija. U sastavu ovih izložbi predstavljeni su značajni autori u svrhu upoznavanja njihovog opusa. Također se dodjeljuju nagrade i promoviraju mladi autori.

Slika 41. Ilustracija Tomislava Torjanca. Treći hrvatski biennale ilustracije.

¹¹⁰ Prema: <http://www.ibby.org/index.php?id=1186>, 21.8.2014.

¹¹¹ Prema: http://hr.wikipedia.org/wiki/Nagrada_Astrid_Lindgren, 21.8.2014.

5.2. HRVATSKA ILUSTRACIJA U SVJETLU HRVATSKIH NAGRADA ZA DJEČJU KNJIŽEVNOST¹¹²

5.2.1. Nagrada Grigor Vitez

Nagrada Grigor Vitez dodjeljuje se godišnje počevši od 1967. godine za dječji književni tekst (knjige i slikovnice) i ilustraciju. Osnivač je *Savez društava Naša djeca Hrvatske*. Nagrada je novčana, uz diplomu i statueta „Ptica“ u autorstvu akademske slikarice Ksenije Kantoci.

Nagrada je dobila ime u čast dječjeg književnika Grigora Viteza (1911. – 1966.), koji je ujedno bio i suradnik Saveza društava Naša djeca Hrvatske te osnivač i urednik biblioteke Vjeverica. Također je pokrenuo dječji časopis Radost.

Prvi nagrađeni književnici bili su Gustav Krklec i Ratko Zvrko, a ilustratori Cvijeta Job (*Šuma Striborova*, 1967.) i Vilko Gliha Selan (*Priče iz djetinjstva Ive Andrića*, 1967.).¹¹³

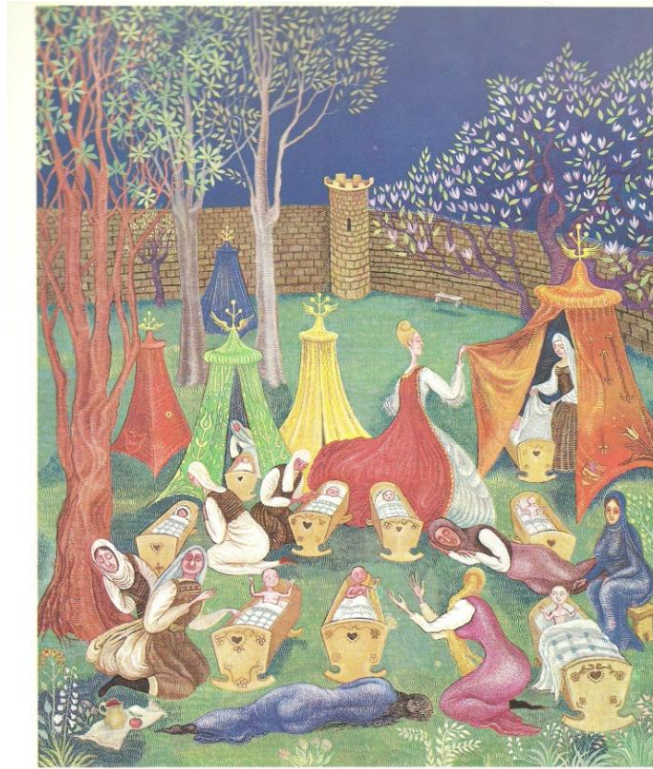
Ostali do sada nagrađeni ilustratori bili su: Albert Kinert, Edo Kovačević, Danica Rusjan, Zlatko Bourek, Aleksandar Marks i Pavao Štalter, Mladen Veža, Boris Dogan, Ivica Antolčić, Vasko Lipovac, Joško Marušić, Zvonimir Balog, Vjekoslav Vojo Radoičić, Ivan Lacković-Croata, Branka Četković, Ivan Vitez, Nevenka Macolić, Boris Kolar, Svjetlan Junaković, Pika Vončina, Radovan Domagoj Devlić, Andrea Petrlík Huseinović, Sanja Rešček i Marsela Hajdinjak-Kreč.

Slika 42. Ilustracija iz *Šume Striborove* Cvijete Job. Nagrada Grigor Vitez za ilustraciju 1967.

¹¹² Prema: <http://www.kgz.hr/default.aspx?id=2903>, 29.7.2014.

¹¹³ Prema: <http://www.savez-dnd.hr/podnaslov-ap-05/>, 29.7.2014.

zurückkehrte, erzählte er seiner Frau, was auf dem Schloss vor sich ging. Die alte Frau verstand sehr gut, was das zu bedeuten hatte, sagte aber kein Wort, sondern ging in die Hütte hinein und brachte einen Trog in den Garten heraus, füllte ihn mit dem Stroh, legte jenes Weissbuchenstämmchen hinein und fing mit dem Wiegen an. So wiegte sie und wiegte und betrachtete das Stämmchen im Trog, bis ihr gegen Mitternacht die Augenlieder schwer wurden und sie einnickte. Als sie aber aus dem Schlaf erwachte, sah sie im Trog ein winziges Bürschlein liegen: klein wie eine Hand, dünn wie ein Stab.

Slika 43. Cvijeta Job. Iz ilustrirane bajke „Toporko“ Ivane Brić-Mažuranić.

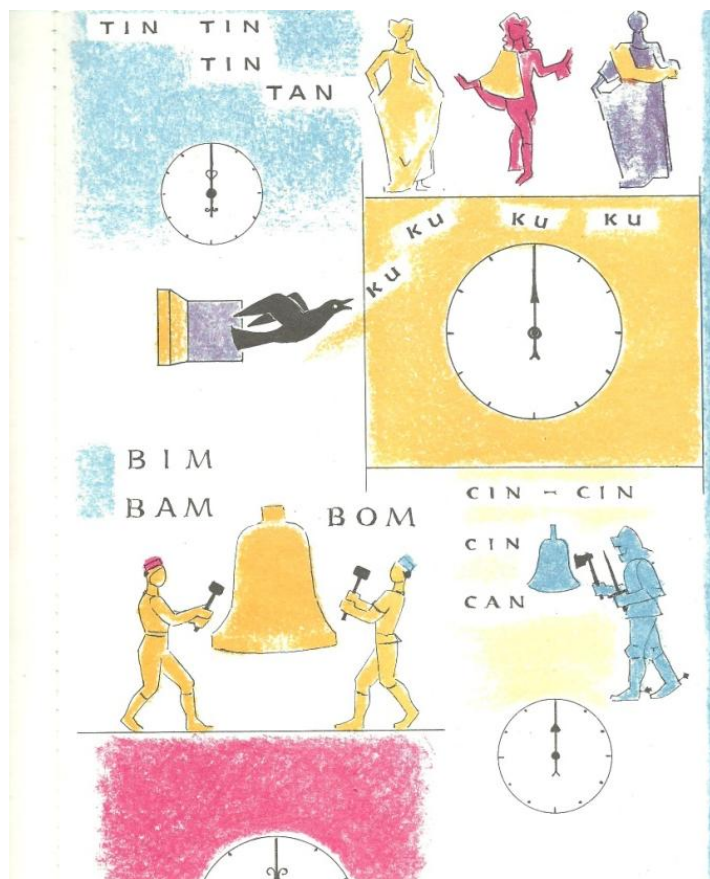

KURJAK I JARE

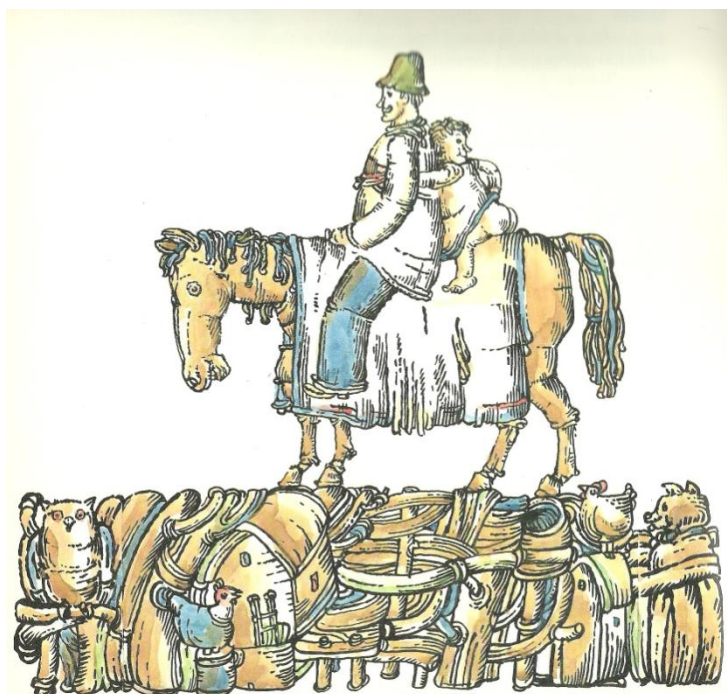
I KURJAKA VIDJEH STARA,
GDJE U BAŠČI JARE LJULJA.
ISPOD MUTNIH NAOČARA
POGLEDA ME STARA HULJA,
PA MI REČE: »NEMA KUD!
PROMIJENIT SAM MORO ČUD!«

(Odlomak iz pjesme »Ni san ni javan«
Gustav Krklec)

Slika 44. Ilustracija Vilka Glihe Selana uz stihove za djecu Grigora Viteza.

Slika 45. Ilustracija Ede Kovačevića u slikovnici Dragutina Horkića *Dragocjene sestrice*. Nagrada Grigora Viteza za ilustraciju 1968.

Slika 46. Ilustracija Ivica Antolčića u *Petrici Kerempuhu Hrvoja Hitreca*. Nagrada Grigor Vitez 1980.

Slika 47. Ilustracija Marsele Hajdinjak Kreč u slikovnici *Vodnjak i stara kruška* Želimira Hercigonje. Nagrada Grigor Vitez 2005. Ilustracija s Prvog hrvatskog biennala 2006.

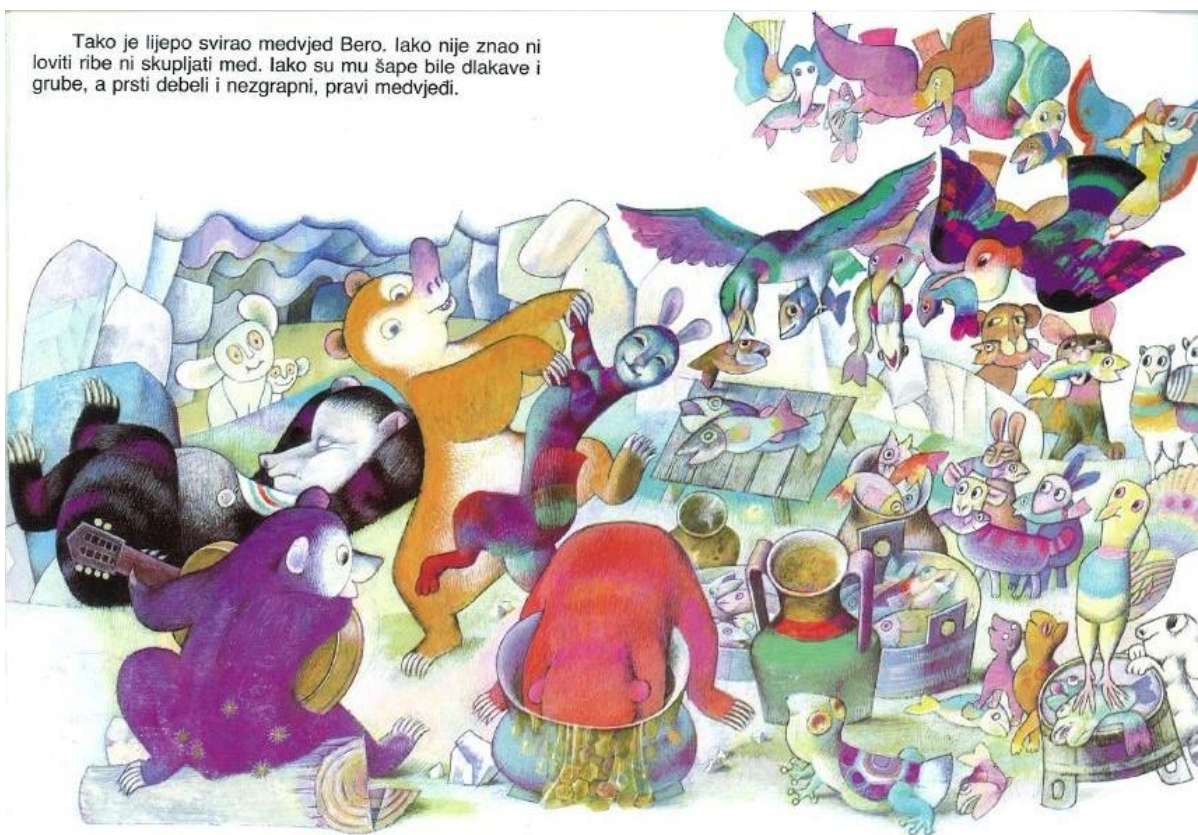
5.2.2. Nagrada Ivana Brlić-Mažuranić

Godine 1971. nagradu je utemeljila izdavačka kuća „Školska knjiga“ za tekst i ilustraciju dječje knjige u tekućoj godini. Nagrađeni dobivaju novčani iznos, diplomu i statuetu „Gita i Hlapić“ akademskog slikara Želimira Janeša. Godine 1979., 1983. i 1991. nagrada nije dodijeljena. Dodjela nagrade seli za vrijeme Domovinskog rata u Slavonski Brod u kojemu se nalazi i obiteljski muzej Ivane Brlić-Mažuranić. Od 1999. godine mijenjaju se kriteriji dodjele nagrade (nagrada za najbolji književni tekst). Od 2001. godine nagrada se privremeno ne dodjeljuje.

Nagrađeni ilustratori, neki i više puta, jesu:

- Stevo Binički
- Bojan Stranić
- Albert Kinert
- Zlatko Bourek
- Ivica Antolčić
- Josip Bifel
- Živko Haramija
- Nives Kavurić-Kurtović
- Joško Marušić
- Jagoda Kaloper
- Branka Četković

- Nevenka Macolić
- Zvonimir Lončarić
- Vojo Radoičić
- Mladen Veža
- Ivan Vitez
- Svjetlan Junaković
- učenici prof. Đurđe Vilagoš Osnovne škole „Ivana Brlić-Mažuranić“ iz Slavenskog Broda
- Đurđa Vilagoš, Mihajlo Arsovski, Zvonimir Lončarić (zajednička nagrada za ilustraciju)

Slika 48. Ilustracija Mladena Veže u slikovnici autora Ljudevita Bauera *Tri medvjeda i gitara*. Nagrade Grigor Vitez i Ivana Brlić-Mažuranić 1990.

5.2.3. Nagrada Vilko Gliha Selan

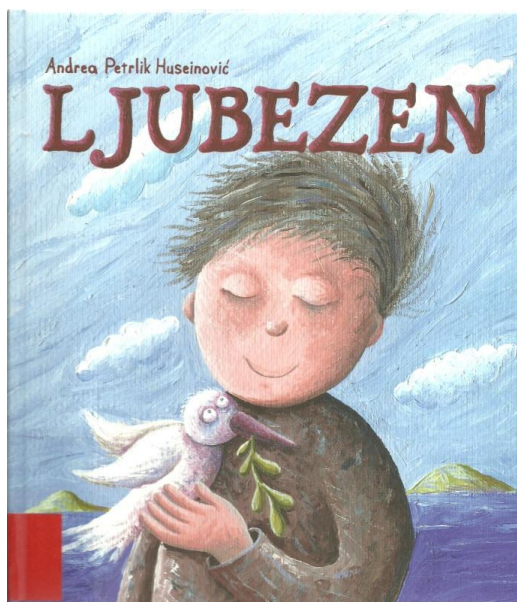
Nakladnik Naša djeca osnovao je 1983. godine hrvatsku nagradu na godišnjoj razini u kategoriji najbolje slikovnice. Već 1988. ukinuta je ta nagrada.¹¹⁴

¹¹⁴ Prema: Batinić, Š. i B. Majhut. *Od slikovnjaka do Vragobe : hrvatske slikovnice do 1945.* Zagreb : Hrvatski školski muzej, 2001. Str. 20

5.2.4. Nagrada Kiklop

Nagrada se dodjeljuje u sklopu Pulskog festivala knjiga *Sa(n)jam knjige u Istri*, počevši od 2004. godine. Izabrane knjige promatraju se kao cjelina čiji su neodvojivi dio i likovna oprema te ilustracije knjige. Kategorija vezana uz dječju knjigu jesu slikovnica godine i knjiga godine za djecu i mladež.

Zastupljene su klasične slikovnice (tandem autor-ilustrator) te također autorske slikovnice (tekst i ilustracije istog autora-ilustratora). Zastupljeni ilustratori jesu (neki od njih ne samo jednom): Ana Kolega, Pika Vončina, Svjetlan Junaković, Ivana Guljašević, Tomislav Torjanac, Niko Barun, Katarina Halužan (ilustracije unutar slikovnica); Andrea Petrlik Huseinović, Zdenko Bašić i Pika Vončina (autorske slikovnice).

Slika 49. Slikovnica godine za 2012. godinu. Andrea Petrlik Huseinović: *Ljubav*

5.2.5. Nagrada Ovca u kutiji

Nagrada Ovca u kutiji je književno-likovna nagrada za najbolju slikovnicu, osnovana 2005. godine, prvotno u organizaciji Autorske kuće, potom (od 2008.) u organizaciji udruge Knjiga u centru. Nagrađeni dobivaju skulpturu Ovca u kutiji. Do godine 2009. nagrađeni su dobivali put i boravak u Bologni, na Međunarodnom sajmu dječje knjige. Komisija je sastavljena od književnika, književnih kritičara i ilustratora koji se mijenjaju svake godine. Kada se dodjela nagrada održava u sklopu Međunarodnog sajma knjige Interliber, dodjeljuje se također i nagrada publike.

Slika 50. Dražen Jerabek. *Gorski duh*, 2006. Drugi hrvatski biennale ilustracije.

Nagradu u kategoriji ilustracije i/ili teksta i ilustracije dobili su, neki i više puta: Ivana Guljašević, Željko Bašić, Svjetlan Junaković, Andrea Petrlik Huseinović, El Kukumar, Stanislav Marjanović, Marijana Jelić, Manuela Vladić-Maštruko, Dražen Jerabek, Margareta Peršić, Tomislav Tomić i Zdenko Bašić.

6. ZAKLJUČAK

Ovaj diplomski rad zamislila sam kao uvod u dječju ilustraciju, promatran iz više kutova. Na početku određujem dječju ilustraciju kao „odjeljak“ umjetnosti ilustriranja. Potom slijedim razvojni put dječje ilustracije kroz povijest. U narednom poglavlju promatram ilustraciju kroz svjetlo teorije čitanja, razvojne psihologije djeteta i knjižničarstva. Posljednja dva poglavlja posvećujem hrvatskoj dječjoj ilustraciji: razvojni put od kraja 18. stoljeća do suvremene ilustracije.

Odabir „oglednih“ ilustracija i ilustratora za ovaj diplomski rad bio je težak, zbog postojanja izuzetno velikog broja kvalitetnih ilustracija i njihovih stvaratelja. Stoga sam nastojala tekst ovog diplomskog rada na najbolji mogući način dopunjavati ilustracijama. Kriteriji za odabir predstavljenih ilustracija bili su: uska veza s tekstem diplomskog rada, raznolikost i kvaliteta.

Udubljivanje u svaku od odabranih podtema vezanih uz dječju ilustraciju, budi sve više zanimanja za daljnjim proučavanjem te razvija senzibilitet za taj oblik umjetnosti, kao i za druge umjetnosti koje su s njom u sinergijskoj vezi. Također potiče zanimanje za društveni kontekst u kojem se ilustracija gotovo uvijek nalazi: namjena ilustracije određenom profilu publike, promidžba i predstavljanje.

Ilustracija je sveprisutna u suvremenom svijetu, a dječja ilustracija od najranijih dana utječe na razvoj osobnosti, spoznaja i umjetničkog senzibiliteta. Zato je važna pozitivna promidžba, u smislu kvalitetnog odabira, što je jedan od zadataka knjižnice kao prve i bazične ustanove čiji članovi postajemo od najranije dobi.

BIBLIOGRAFIJA

Knjige:

Annual 2002. Fiction : Bologna : [illustrators of children's books]. Bologna : Fiera del libro per ragazzi; Gossau Zürich : M. Neugebauer, cop. 2002

Batinić, Š. i B. Majhut. Od slikovnjaka do Vragobe : hrvatske slikovnice do 1945. Zagreb : Hrvatski školski muzej, 2001.

Batinić, Š. Zabava i pouka dobroj djeci i mladeži : hrvatski časopisi za djecu i mladež od 1864. do 1945. Zagreb : Hrvatski školski muzej, 2004.

Baumgarten-Lindberg, M. von i U. Isaksson. Swedish children's books. Stockholm : The Swedish Institute, 2003.

Busch, W. Bildergeschichten. Herrsching : Pawlak, 1989 (Ljubljana : Mladinska knjiga)

Busch, W. Picko in Packo. Ljubljana : Center za slovensko književnost, 2010

Carroll, L. Mala Alica. Ljubljana : Založba Karantanija, 1999

Crnković, M. Dječja književnost : priručnik za studente i nastavnike. Zagreb : Školska knjiga, 1984.

Male, A. Illustration : a Theoretical & Contextual Perspective. Lausanne : AVA, cop. 2007

Nikolajeva, M. i C. Scott. How picturebooks work. New York, London : Garland Publishing, 2001

(http://books.google.si/books/about/How_Picturebooks_Work.html?id=EbCfCLUOZD0C&redir_esc=y, 28.7.2014.)

Smjernice za knjižnične usluge za bebe i djecu rane dobi. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2008.

Stipčević, A. Povijest knjige. Zagreb : Matica hrvatska, 2006.

The complete guide to illustration and design: techniques and materials. New Jersey : Chartwell Books, 1986

Članci:

Avguštin, M. Ilustracija kot pomoč pri branju. Str. 91-95. U: Branje – skrb vseh. 2. strokovno posvetovanje Bralnega društva Slovenije. Ljubljana, 21. in 22. november 1997. Ljubljana : Bralno društvo Slovenije, 1998

Avguštin, M. Razmerja med slikovnimi in besednimi sporočili. Str. 75-84. U: Razmerja med slikovnimi in besednimi sporočili : zbornik Bralnega društva Slovenije. Ljubljana, 8. septembra 2009. Ljubljana : Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2009

Avguštin, M. Slovenska knjižna ilustracija. Str. 103-109. U: Beremo skupaj : priročnik za spodbujanje branja. Ljubljana : Mladinska knjiga, 2003

Batinić, Š. i B. Majhut. Počeci slikovnice u Hrvatskoj. Str. 23-38. U: Kakva je knjiga slikovnica : zbornik. Zagreb : Knjižnice grada Zagreba, 2000.

Batušić, S., Kovačić, S. i T. Tomadin. Utjecaj idejnog rješenja pop-up slikovnica na realizaciju vrsta uveza knjigoveškog proizvoda. Str. 633-646. U: Blaž Baromić ... (Zbornik sažetaka). Zagreb : Hrvatsko društvo grafičara, 2012. (http://bib.irb.hr/datoteka/595906.BatusicKovacicTomadin-_Proceedings_BB_-_2012.pdf, 11.8.2014.)

Brunac, D. Croatian picture books – traditional and modern expression. Helsinki : IFLA, 2012. (<http://conference.ifla.org/past-wlic/2012/99-brunac-en.pdf>, 19.8.2014.)

Grafenauer, N. Slikanica in njeno sporočilo. Str. 7-14. U: Slovenska slikanica in knjižna ilustracija za mladino 1945 – 1971. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1978

Grosman, M. Razmerja med slikovnimi in besednimi sestavinami sporočil. Str. 9-24. U: Razmerja med slikovnimi in besednimi sporočili : zbornik Bralnega društva Slovenije. Ljubljana, 8. septembra 2009. Ljubljana : Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2009

Javor, R. Ilustriranje dječje knjige u Hrvatskoj – pregled najznačajnijih autora od 1950. godine. Str. 39-52. U: Kakva je knjiga slikovnica : zbornik. Zagreb : Knjižnice grada Zagreba 2000.

Karim, S. Knjiga in njene likovne spodbude. Str. 133-135. U: Beremo skupaj : priročnik za spodbujanje branja. Ljubljana : Mladinska knjiga, 2003

Maar, M. 20 kriterija za vrednovanje slikovnica : seminarski rad iz kolegija Komunikologija Grafičkog dizajna. Zagreb : Grafički fakultet, 2014. Str. 2-36 (<http://www.scribd.com/doc/154453505/Seminarski-Rad-20-Kriterija-Za-Vrednovanje-Slikovnica>, 6.8.2014.)

Marjanovič Umek, Lj. i M. Zupančič. Vloga branja in pripovedovanja v otrokovem razvoju. Str. 26-33. U: Beremo skupaj : priročnik za spodbujanje branja. Ljubljana : Mladinska knjiga, 2003

Martinović, I. i I. Stričević. Slikovnica : prvi strukturirani čitateljski material namijenjen djetetu. Str. 39-63. Liberallium, IV, 1(2011)

Miljan, Z. Dječje radosti – slikovnica – edukativna dječja igračka. Str. 1-21. Povijest u nastavi, 21, 1(2014)
(http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=178214, 17.8.2014.)

Mitak, M. Hrvatski ilustrator Ivan Antolčić : diplomski rad. Str. 1-44. Zagreb : Filozofski fakultet, 2014. (<http://darhiv.ffzg.unizg.hr/4155/1/mitak%20diplomski.pdf>, 13.8.2014.)

Mohor, M. Mala Alica (The Nursery „Alice“) ali Carrollov poskus dialoga z otrokom ob slikanici. Str. 97-114. U: Branje – skrb vseh. 2. strokovno posvetovanje Bralnega društva Slovenije. Ljubljana, 21. in 22. november 1997. Ljubljana : Bralno društvo Slovenije, 1998

Rot Gabrovec, V. Branje podob. Str. 99-102. U: Beremo skupaj : priročnik za spodbujanje branja. Ljubljana : Mladinska knjiga, 2003

Rot Gabrovec, V. Z Alico v čudežni deželi nebesednega. Str. 25-44. U: Razmerja med slikovnimi in besednimi sporočili : zbornik Bralnega društva Slovenije. Ljubljana, 8. septembra 2009. Ljubljana : Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2009

Santoro, I. Pisani svet slikanice. Str. 63-74. U: Razmerja med slikovnimi in besednimi sporočili : zbornik Bralnega društva Slovenije. Ljubljana, 8. septembra 2009. Ljubljana : Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2009

Sokolov, C. Slikopis – mala šola branja in pisanja. Str. 85-89. U: Razmerja med slikovnimi in besednimi sporočili : zbornik Bralnega društva Slovenije. Ljubljana, 8. septembra 2009. Ljubljana : Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2009

Štefančič, S. Multimedijalna slikovnica. Str. 83-96. U: Kakva je knjiga slikovnica : zbornik. Zagreb : Knjižnice grada Zagreba 2000.

Zupan, J. Ilustracija – bližnjica h knjigi. Str. 90-108. U: Razmerja med slikovnimi in besednimi sporočili : zbornik Bralnega društva Slovenije. Ljubljana, 8. septembra 2009. Ljubljana : Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2009

E – izvori:

http://en.wikipedia.org/wiki/Biennial_of_Illustration_Bratislava, 26.8.2014.
Biennial of Illustration Bratislava

http://en.wikipedia.org/wiki/Joachim_Heinrich_Campe, 19.8.2014.
Joachim Heinrich Campe

http://en.wikipedia.org/wiki/Marshall_McLuhan, 11.8.2014.
Marshall McLuhan

http://en.wikipedia.org/wiki/Rudolf_Arnheim, 9.8.2014.
Rudolph Arnheim

http://en.wikipedia.org/wiki/The_Adventures_of_Pinocchio, 25.8.2014.
Carlo Collodi: Pinocchio

<http://en.wikipedia.org/wiki/Ukiyo-e>, 26.7.2014.
Ukiyo-e

http://hr.wikipedia.org/wiki/Jan_Amos_Komenski, 26.7.2014.
Jan Amos Komenski

<http://hr.wikipedia.org/wiki/Litografija>, 7.8.2014.
Litografija

http://hr.wikipedia.org/wiki/Nagrada_Astrid_Lindgren, 21.8. 2014.
Nagrada Astrid Lindgren

http://issuu.com/knjjinicegradzagreba/docs/lista_dobrih_knjiga_2013_sa_slikama_02_b32ce49f0017, 24.8.2014.
Lista dobrih knjiga 2013.

<http://jaimezollars.com/portfolio/about/bio/>, 25.8.2014.
Jaime Zollars

<http://www.bl.uk/reshelp/findhelpsubject/literature/chillit/childhist/childhistorical.html>,
8.8.2014.
Historical survey of children's literature in the British Library

<http://www.bookfair.bolognafiere.it/en/the-fair/895.html>, 21.8.2014.
Bologna Children's Book Fair

<http://www.brainpickings.org/index.php/2013/12/09/best-childrens-books-2013/>,
16.8.2014.

The 13 Best Children's, Illustrated, and Picture Books of 2013

<http://www.bratislavaguide.com/biennial-of-illustration-bratislava>, 28.7.2014.
Biennial of Illustration Bratislava. Guide.

<http://www.bulaja.com/onama.htm>, 13.8.2014.
Bulaja naklada

<http://www.educ.cam.ac.uk/people/staff/nikolajeva/>, 26.8.2014.
Maria Nikolajeva

<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=2549>, 28.7.2014.
Andersenova nagrada

<http://www.galerijaklovic.hr/izlozba/5-hrvatski-biennale-ilustracije>, 20.8.2014.
Hrvatski biennale ilustracije

http://www.hkdrustvo.hr/hr/strucna_tijela/17/, 24.8.2014.
Komisija za knjižnične usluge za djecu i mladež

<http://www.hrleksikon.info/definicija/kromolitografija.html>, 10.8.2014.
Kromolitografija

<http://www.hrvatskadjecjaknjiga.com/bologna.html>, 21.8.2014.
Sajam knjiga u Bologni

<http://www.ibby.org/index.php?id=1186>, 21.8.2014.
IBBY

<http://www.ivla.org>, 9.8.2014.
IVLA

<http://www.kgz.hr/default.aspx?id=2916>, 21.8.2014.
Hrvatski centar za dječju knjigu

<http://www.kgz.hr/default.aspx?ID=4469>, 24.8.2014.
Lista dobrih slikovnica

<http://www.kgz.hr/default.aspx?ID=7433>, 21.8.2014.
Andersenova nagrada

<http://www.kgz.hr/default.aspx?id=7437>, 21.8.2014.

Sajam dječje knjige u Bologni

<http://www.matica.hr/vijenac/321/Priznavanje%20zabranjenoga%20medija%20/>,
19.8.2014.

Prvi hrvatski biennale ilustracije

<http://www.njuskalo.hr/antikvarne-knjige/zlatko-spoljar-cudnovati-pijetao-zagreb-1930-ilustr-maurovic-oglas-6781458>, 15.8.2014.

Slikovnica Čudnovati pijetao Zlatka Špoljara s ilustracijama Andrije Maurovića

<http://www.savez-dnd.hr/podnaslov-ap-05/>, 29.7.2014.

Nagrada Grigor Vitez

<http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi627581/>, 25.8.2014.

Marlenka Stupica

https://johnsonsr.spps.org/uploads/molly_bang.pdf, 26.7.2014.

Bang, Molly. Picture this. Str. 1-35

<https://sites.google.com/site/medijskakultura2osvarazdin/home/mediji-i-vrste-medija/knjiga>, 26.7.2014.

Medijska kultura

<https://www.youtube.com/watch?v=N-AvJSu6eQY>, 23.8.2014.

Marlenka Stupica (predstavitveni film)

Slikovni izvori:

Slika 1.

Lindgren, A. Emilove nove vragolije. Maribor : Rotis, 2009. Str. 15

Slika 2.

<http://www.brainpickings.org/index.php/2013/12/09/best-childrens-books-2013/>,
16.8.2014.

Slika 3.

<http://enterthemovies.blogspot.com/2010/12/secret-of-kells.html>, 1.8.2014.

Slika 4.

<http://enterthemovies.blogspot.com/2010/12/secret-of-kells.html>, 1.8.2014.

Slika 5.

<http://cdn.halcyonrealms.com/animation/ponyo-on-the-cliff-by-the-sea/>, 1.8.2014.

Slika 6.

<http://www.newappsblog.com/2013/05/the-soul-of-man-pictured.html>, 26.7.2014.

Slika 7.

http://www.magnoliabox.com/art/206786/The_Peacocks_Complaint_illustration_from_Babys_Own_Aesop, 24.7.2014.

Slika 8.

http://www.allposters.ca/-sp/Girls-Playing-Oranges-and-Lemons-posters_i1867480_.htm, 24.7.2014.

Slika 9.

http://en.wikipedia.org/wiki/Heinrich_Hoffmann_%28author%29#mediaviewer/File:H_Hoffmann_Struwel_03.jpg, 18.8.2014.

Slika 10.

<http://www.delcampe.net/page/item/id,188127615,var,Max-und-Moritz-eine-Bubengeschichte-in-sieben-Streichen-Wilhem-Busch-edition-Braun-et-Schneider-Munich,language,E.html>, 18.8.2014.

Slika 11.

<http://www.sonjakudei.com/vladimir-kirins-1924-illustrations-for-croatian-tales-of-long-ago/>, 4.8.2014.

Slika 12.

<http://www.sonjakudei.com/vladimir-kirins-1924-illustrations-for-croatian-tales-of-long-ago/>, 4.8.2014.

Slika 13.

Fotografija.

Slika 14.

Fotografija.

Slika 15.

Fotografija.

Slika 16.

<http://www.cosmopolitan.si/samo-zate/ideja-za-eno-lepsih-naravnost-brezcasnih-daril-mali-princ/galerija/mali-princ-vrtnicajpg/>, 16.8.2014.

Slika 17.

http://www.artsycraftsy.com/bauer_prints.html, 24.8.2014.

Slika 18.

Collodi, C. Ostržek. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1981. Str. 172

Slika 19.

Grimm, Jacob in Wilhelm. Sneguljčica. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1979. Str. 6

Slika 20.

Drevo pravljic : pravljice in pesmi s podobami Marlenke Stupica. Ljubljana : Mladinska knjiga, 2010. Str. 167

Slika 21.

<http://clients.brandnewbox.com/zollars/Print/ChildrensBooks/>, 27.8.2014.

Slika 22.

<http://clients.brandnewbox.com/zollars/Print/ChildrensBooks/>, 27.8.2014.

Slika 23.

Prokofjev, S. Peter in volk. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1958. Str. 56

Slika 24.

Crnčević, B. Dobrosrčni mravljinček. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1969. Str. 15

Slika 25.

Carroll, L. Mala Alica. Ljubljana : Založba Karantanija, 1999. Str. 11

Slika 26.

<http://galerijaklovic.hr/izlozba/Cetvrti-hrvatski-biennale-ilustracije>, 25.8.2014.

Slika 27.

Batinić, Š. i B. Majhut. Od slikovnjaka do Vragobe : hrvatske slikovnice do 1945. Zagreb : Hrvatski školski muzej, 2001. Str. 60

Slika 28.

Stalfelt, P. Knjiga o smrti. Radovljica : Didakta, 2009. Str. 9

Slika 29.

Amalietti, M. Maruška Potepuška. Ljubljana : Mladinska knjiga, 2012. Str. 8

Slika 30.

Macan, D. Borovnica : pasice. Zagreb : Mentor, 2007. Str. 34

Slika 31.

<http://www.bulaja.com/price/nevaset.htm>, 16.8.2014.

Slika 32.

Alisa u Zemlji čudesa : prema Lewisu Carrolu prepričala Harriet Castor. Zagreb : Planetopija, 2009. Str. 8

Slika 33.

Batinić, Š. Zabava i pouka dobroj djeci i mladeži : hrvatski časopisi za djecu i mladež od 1864. do 1945. Zagreb : Hrvatski školski muzej, 2004. Str. 39

Slika 34.

<http://conference.ifla.org/past-wlic/2012/99-brunac-en.pdf>, 15.8.2014.

Slika 35.

Batinić, Š. i B. Majhut. Od slikovnjaka do Vragobe : hrvatske slikovnice do 1945. Zagreb : Hrvatski školski muzej, 2001. Str. 38

Slika 36.

<http://www.njuskalo.hr/antikvarne-knjige/zlatko-spoljar-cudnovati-pijetao-zagreb-1930-ilustr-maurovic-oglas-6781458>, 15.8.2014.

Slika 37.

Batinić, Š. i B. Majhut. Od slikovnjaka do Vragobe : hrvatske slikovnice do 1945. Zagreb : Hrvatski školski muzej, 2001. Str. 40

Slika 38.

Batinić, Š. i B. Majhut. Od slikovnjaka do Vragobe : hrvatske slikovnice do 1945. Zagreb : Hrvatski školski muzej, 2001. Str. 59

Slika 39.

<http://antikvarijat-biblos.hr/slikovnica-o-zarku-marku-i-sarku-proizvod-13063/>, 15.8.2014.

Slika 40.

Annual 2002. Fiction : Bologna : [illustrators of children's books]. Bologna : Fiera del libro per ragazzi; Gossau Zürich : M. Neugebauer, cop. 2002. Str. 110

Slika 41.

<http://www.galerijaklovic.hr/izlozba/treci-hrvatski-biennale-ilustracije>, 25.8.2014.

Slika 42.

Brlić-Mažuranić, I. Striborov gozd. Ljubljana : Mladinska knjiga; Zagreb : Mladost, 1966. Str. 2

Slika 43.

Brić-Mažuranić, I. Das umherstreicherchen Toporko und die neun Gespänchen. Zagreb : Mladost, 1981. Str. 3

Slika 44.

Priče o životinjama. Zagreb : Naša djeca, 1981. Str. 7

Slika 45.

Horkić, D. Dragocjene sestrice : priča jedne minute. Zagreb : Školska knjiga, 1987. Str. 15

Slika 46.

Hrvoje H. Petrica Kerempuh. Zagreb : Školska knjiga, 1980. Str. 6

Slika 47.

http://www.galerijaklovic.hr/sites/default/files/katalog_pdf/katalog_1.biennale.pdf, 26.8.2014.

Slika 48.

Bauer, Lj. Tri medvjeda i gitara. Zagreb : Školska knjiga, 1990. Str. 15

Slika 49.

Petrlík Huseinović, A. Ljubezen. Ljubljana : Karantanija, 2012. Naslovna stranica.

Slika 50.

http://www.galerijaklovic.hr/sites/default/files/katalog_pdf/katalog_2.biennale.pdf, 22.8.2014.